

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Nejčastější projevy agresivity u dětí na 2.
stupni ZŠ**

(The most frequent demonstration of aggression in children at middle
school level)

České Budějovice 2011

ZPRACOVALA

Věra Vlažná

VEDOUcí

Mgr. Renata Jandová

ANOTACE

Autorka: Věra Vlažná

Téma: Nejčastější projevy agresivity u dětí na 2. stupni ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Renata Jandová

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Diplomová práce má charakter teoreticko-empirický, svým obsahem se zaměřuje na agresivitu žáků 2. stupně ZŠ. První část práce popisuje teorii, typologii a vývojové fáze agresivity. Práce se dále zabývá obdobím pubescence. Pozornost je věnována [zvláštnostem agresivních projevů u dětí v období pubescence](#). Dále poskytuje informace o možných příčinách agresivity. Věnuje se také prevenci a možnostem zvládnutí agresivity. Součástí práce je praktická část, která je tvořena na základě dotazníkového výzkumu. Výsledky jsou zaznamenány a srovnány s předem stanovenými hypotézami.

An annotation

Author: Věra Vlažná

Topic: The most frequent demonstration of aggression in children at middle school level

Supervisor: Mgr. Renata Jandová

Department: Pedagogy and psychology

The diploma thesis is of theoretic-empirical character, with focus on aggression in children at middle school level. The First part describes theory, typology and development phases of aggression. The thesis also deals with the periods of pubescence. Attention is given to oddities in aggressive expressions of children in the pubescence period. Furthermore gives information about possible causes of aggression. The thesis deals also with prevention and possibilities of handling aggression. Connected with the thesis is the practical part which is made using survey research. Results are written down and compared with the in advance stated hypothesis.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Nejčastější projevy agresivity u dětí na 2. stupni ZŠ vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Renaty Jandové a s použitím uvedené literatury a zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....
Věra Vlažná

V Českých Budějovicích dne 8.4.2011

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat vedoucí své diplomové práce, Mgr. Renatě Jandové, která mi věnovala svůj čas a rady. Dále bych chtěla poděkovat všem pedagogům, kteří mi umožnili provést dotazníkový výzkum.

Obsah

ANOTACE.....	2
An annotation.....	2
PROHLÁŠENÍ.....	3
PODĚKOVÁNÍ.....	4
ÚVOD.....	7
1. Teorie agresivity.....	8
2. Typologie agresivity.....	10
3. Vývojové fáze agresivity.....	11
4. Vývojové období pubescence.....	13
5. Zvláštnosti agresivních projevů u dětí v období pubescence.....	17
5.1 Verbální agresivita.....	17
5.2 Šikana.....	18
5.3 Agrese proti dospělým.....	21
5.4 Porucha chování.....	22
5.5 Agrese jako nápodoba.....	23
5.6 Patologická destruktivita.....	24
5.7 Autoagrese.....	25
6. Možné příčiny agresivity.....	27
6.1 Rodina.....	27
6.2 Média.....	28
6.3 Genetické predispozice.....	29
6.4 Organické poškození mozku.....	30
6.5 Opoziční porucha.....	30
7. Vlastnosti agresorů.....	31
8. Vliv agresivních projevů na školní práci.....	33
9. Možnosti zvládnání agresivity, prevence.....	35
9.1 Rodina.....	35
9.2 Škola.....	36
9.2.1 Učitel.....	36
9.2.2 Školní psycholog.....	37

9.2.3 Projekt Minimalizace šikany.....	38
9.2.4 Změna ve školství.....	38
10. PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
10.1 Cíle praktické části.....	41
10.2 Hypotézy.....	41
10.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	42
10.4 Použitá výzkumná metoda.....	42
10.5 Analýza výsledků z dotazníku.....	43
10.6 Vyhodnocení hypotéz.....	59
10.7 Závěr praktické části.....	61
ZÁVĚR.....	62
Resumé.....	63
Resume.....	63
Použitá literatura.....	64
Internetové zdroje.....	65
PŘÍLOHY.....	66

ÚVOD

Agresivita dětí je stále diskutované téma a to z toho důvodu, že se stále více stupňuje. Učitelé se setkávali s agresivními žáky i před desítkami let, avšak dnes přibývá případů, kdy ve školách dochází dokonce k vražedným útokům. Nejednou jsem zaznamenala zprávu, že žák vtrhl do školy se zbraní a zastřelil několik spolužáka a učitelů. K takovýmto případům zatím dochází v zahraničních školách, ale jak dlouho potrvá, než se něco podobného stane v české škole? Střelba ve škole je samozřejmě vrcholný stupeň agresivity, ale aby k němu žák nedospěl, mělo by se tomu předcházet. Rodiče často odkazují na školu, která má podle nich vychovávat jejich děti. Jaké jsou ale skutečné důvody toho, že dnešní děti jsou stále agresivnější? To je otázka, která mě začala provázet od počátku studia na pedagogické fakultě, a podnítila mě k tématu diplomové práce.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části nejdříve objasním teorii agresivity a vývojové stupně agresivity, tedy od počátku narození po dospívání. Období pubescence nastává právě u žáků 2. stupně, a proto také popíši toto období. Stěžejní částí diplomové práce bude téma zvláštnosti agresivních projevů žáků 2. stupně. K tomu, aby člověk mohl pochopit, proč se některé děti chovají agresivněji než jiné, je zapotřebí zamyslet se nad příčinami takového chování. Na závěr teoretické části se pokusím shrnout možnosti, jak zvládat agresivitu a také prevenci.

V praktické části nejdříve uvedu, jaký je cíl praktické části a jakou jsem zvolila formu. Hlavním bodem praktické části bude analýza výsledků. Na základě dotazníkového šetření sestavím žebříček nejčastějších projevů agresivity. Na závěr této části vyhodnotím hypotézy, které jsem si stanovala před vyhodnocováním výsledků.

1. Teorie agresivity

Všeobecně platná definice agresivity neexistuje. Dá se říci, že co autor, to trochu jiná teorie. Někteří autoři rozlišují pojem agrese a agresivita, jiní autoři pojmy nerozlišují. Já se přikláním k druhé variantě a tak nebude v diplomové práci rozlišena agrese a agresivita. Za prvního teoretika agresivity můžeme považovat rakouského psychiatra a psychologa Sigmunda Freuda, který přišel s první teorií zabývající se agresivitou již v první polovině 20. století. Freud začal věnovat pozornost lidské agresivitě ve svém díle O člověku a kultuře. Na počátku 20. století přehodnotil svoji původní teorii pudů, ve které rozlišoval pud pohlavní a pud sebezáchovy, na pud života a pud smrti. Tyto pudy podle něj působí ve všech živých organismech.

Agrese je podle psychologa a agresologa Ivo Čermáka „udílení škodlivého podnětu jiné osobě se záměrem ublížit této osobě s očekáváním, že averzivní podnět dosáhne cíle.“ (Suchý, 2007, s. 25).

Jiná odborná literatura uvádí teorii agresivity takto: „Lidská agrese je jakékoli chování cílené na druhého jedince, které je vedeno s bezprostředním záměrem ublížit. Agresor přitom musí být přesvědčen, že jeho chování cíl poškodí, a oběť agrese musí být motivována, aby se agresorovu chování vyhnula. Náhodné ublížení se za agresi nepovažuje, protože není záměrné.“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 195)

Psychiatr a publicista Cyril Höschl definuje agresi jako „manifestní pozorovatelné chování uvedené úmyslem poškodit jiný organizmus (člověka nebo zvíře) anebo neživotní předmět. Höschlova definice nezahrnuje agresi vůči sobě.“ (Suchý, 2007, s. 25)

Milan Nakonečný popisuje agresivitu jako „útočení či napadání, které může mít mnoho různých forem a přinejmenším dva různé psychologické důvody:

1. násilím odstranit, zničit překážku na cestě k cíli – pocity vzteku a nepřátelství
2. demonstrovat hrozbu, sílu, převahu, a tím vyvinout tlak na toho, jemuž je tato demonstrace adresována – čistě instrumentální akt“ (Nakonečný, 1997, s. 9)

S pojmem agrese souvisí také pojmy násilí a hostilia. *Násilí* je pojem, který je sice zaměnitelný s agresí, ale obvykle se používá pro interakci mezi lidmi. „Násilné chování je agrese, jejímž cílem je krajní poškození oběti, například její smrt nebo zmrzačení. Všechny případy násilného chování jsou agrese, mnohé případy agrese nejsou násilné chování. Jestliže například jedno tříleté dítě shodí druhé stejně staré dítě z tříkolky proto, aby ji mělo pro sebe, jde o agresi, nikoli o násilné chování. Světová zdravotnická organizace definovala v roce 2002 násilné chování jako záměrné užití fyzické síly nebo moci, buď jako hrozby, nebo aktuálně, a to proti sobě samému, druhé osobě, proti skupině či komunitě, které buď s vysokou pravděpodobností vyústí, nebo skutečně vyústí do úrazu, smrti, psychologického poškození, naruší vývoj nebo způsobí deprivaci.“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 195)

„*Hostilita* je pojem s mnoha významy, nejčastěji se ovšem používá k označení nepřátelských postojů. Jedná se o sklon k nepřátelským agresivním impulzům navenek, tendence ublížit jiné osobě nebo skupině osob, nepřátelství.“ (Suchý, 2007, s. 25)

Vrozená či získaná

Podle Freuda je pud smrti namířen proti existenci, a to buď proti existenci jiné, nebo proti sobě, což tedy vede k sebezničení. Došel k závěru, že agresivita vychází z pudu smrti a je v člověku pevně zakořeněna. Je v nás a ovládá nás, ať už směrem k ničení jiných nebo sebe sama.

Někteří odborníci jsou názoru, že agresivita je naučená, což znamená, že si ji člověk osvojí na základě zkušeností. Jiní odborníci zastávají názor, že agresivita je vrozená. Na začátku výzkumů agresivního chování zastávali odborníci názor, že je agresivita vrozená, což dokazuje Freudova teorie. Konrad Lorenz přišel v roce 1950 s myšlenkou, že „agrese je důsledkem vrozených, genetických faktorů, které vyvolávají nepřátelské reakce proti druhým. Model agresivity popisuje jako agresivní energii, která se v jedinci hromadí podobně jako voda, která kape do nádrže. Agrese se může uvolnit v podstatě prospěšným způsobem, který slouží životu a prospívá přežití jedince i druhu. Může se však stát, že hladina příliš vzroste, agrese přeteče do zjevného agresivního chování, přičemž Lorenz ji chápe jako útočnost proti příslušníkům vlastního druhu. Je nezdravé, nemůže-li se agresivita vybit v akci.“ (Suchý, 2007, s. 26)

2. Typologie agresivity

Stejně jako neexistuje obecně platná terminologie, tak ani neexistuje obecně platná klasifikace agrese. Každý autor uvádí klasifikaci trochu jinak. Všeobecně platí, že agresi můžeme rozdělit na:

- heteroagresi: zaměřená na druhé
- autoagresi: zaměřená na sebe

Klasifikace podle Nakonečného (Nakonečný, 1997)

- agrese zlobná: reakce na frustraci, doprovázená pocity vzteku a nenávisti, pudový původ
- agrese instrumentální: jedná se o naučenou sociální techniku

Höschlova klasifikace agrese (Nakonečný, 1997)

- predátořní: primární motivací je hmotný zisk (profesionální vrahové a lupiči)
- ideologická: hmotný zisk není primární motivací (etnické vraždění či řádění fotbalových fanoušků)
- agrese pod vlivem alkoholu a drog
- impulzivní: bez plánování a bez hmotného zisku
- agrese pod vlivem halucinací, bludů a jiných psychotických příznaků

Dělení agresí podle Zdeňka Martínka (Martínek, 2009)

- fyzická aktivní přímá: bití oběti, nucení k ponižujícím úkonům, využívání převahy fyzické síly nad obětí, šikana
- fyzická aktivní nepřímá: najmutí jiného člověka k ubližování oběti, přihlížení, jak je oběti ubližováno, vymýšlení způsobů, jak oběti ublížit
- fyzická pasivní přímá: fyzické brání někomu v dosažení jeho cílů- např. ničení pomůcek
- fyzická pasivní nepřímá: odmítání splnění některých požadavků, např. uvolnění místa v lavici, odmítnutí pomoci postiženému spolužákovi
- verbální aktivní přímá: urážky, nadávky, slovní ponižování, jedna z nejčastějších agresí ve školním prostředí

- verbální aktivní nepřímá: pomluvy, které ubližují druhému, nejčastěji v prvním stádiu šikany tzv. ostrakismus
- verbální pasivní přímá: naprostá ignorace druhého, odmítání odpovědi na pozdrav nebo jakoukoliv otázku, také časté u ostrakizace
- verbální pasivní nepřímá: nezastání se někoho, kdo je nespravedlivě kritizován či trestán

3. Vývojové fáze agresivity

Agresivita je v průběhu života často stabilní, což znamená, že jedinec agresivní v dětství se bude pravděpodobně chovat agresivně i v dospělosti. Na druhé straně se část agresivních dětí v dospělosti přestává chovat násilně a část především mužské populace se začne chovat agresivně až v dospělosti. (Koukolík, Drtilová, 2001) V každém období můžeme sledovat agresivní projevy.

Novorozenci

Již mezi novorozenci můžeme pozorovat agresivní projevy. Některá miminka jsou klidná a spokojená, jiná se už od narození jeví jako agresoři. Neustále pláčou a vypadají pořád nespokojeně, potí se a mají rudou barvu. Tyto miminka mívají tvářičkou poškrábanou drobnými nehtíky. Mnoho rodičů to řeší navlečením rukaviček, aby se miminko nemohlo škrábnout. Autorka Edwig Antier je názoru, že toto ale není vhodný způsob, jak řešit agresivitu miminka. Tomu, aby se dítě stalo agresivní, zabráníme pouze správnou interpretací jeho chování. Pohyby celého těla novorozence vyjadřují skutečnou potřebu děťátka. Rodiče by se měli naučit vnímat pohyby miminka. Chybná interpretace rodičů může způsobit to, že novorozenec se začne chovat agresivně už v prvních dnech svého života. Je zajímavé pozorovat sílu, s níž dokážou někteří novorozenci vydávat zvuky nebo se zmítat, když chtějí upozornit na svou potřebu. V tom spočívá princip života. Pouze síla pláče je záruka, jak si rodiče všimnou, že jejich dítě něco potřebuje. Kojenci mají agresivní impulzy, ale jsou to impulzy života, přežití. (Antier, 2004)

Období 3-9 měsíců

Toto období nazývá Edwig Antier blahoslavený věk. Dítě rozdává úsměvy na všechny kolem sebe. Začíná intenzivně pozorovat své okolí. Není tolik úzkostné ani agresivní. Kojenec má potřebu být milován a dokonce dokáže vnímat projevy lásky, tón hlasu i melodie vět. Sice ještě nerozumí smyslu vět, ale je to jakýsi začátek jeho komunikace, který mu umožňuje zvládat agresivitu. (Edwig Antier, 2004) Ale i v tomto věku se dá prokázat stejný pohyb mimických svalů, jaké doprovázejí prožitek hněvu u lidí v dospělosti. (Koukolík, Drtilová, 2001)

Období 9-18 měsíců

S etapou mezi 9 až 18 měsíci se objevuje touhu experimentovat a neustále něco objevovat. Tímto obdobím vstupuje dítě do opozice vůči přáním rodičů a objevuje význam slova ne, které začíná velmi často prosazovat. Nejčastějším způsobem jak odporovat rodičům je odmítání jídla. Je to projev agresivního chování. Nic se rodičů nedotkne tolik, jako když se jim nepodaří nakrmit své dítě. (Edwig Antier, 2004) Chlapci v tomto věku se chovají více zlostně nežli dívky, což lze považovat za první známky budoucího pohlavního rozdílu v míře útočnosti. (Koukolík, Drtilová, 2001)

Období 18 měsíců-3 roky

V tomto období se dítě začíná identifikovat vůči rodičům a začíná s nimi bojovat. Projevuje se to tak, že kolem sebe kope, buší pěstičkami a kouše. Dítě se začíná pohybovat, uchopovat předměty, ale také porušovat pravidla. Dá se říci, že v této fázi je to zcela normální jev. Limbický systém, který umožňuje ovládání nálad, ještě rozvinutý není. Až do 5. roku života dítě nedokáže regulovat své nálady. Záleží na rodičích, jak si s tímto projevem agresivity počínají. Odpovědět na násilí násilím není samozřejmě nejlepším řešením. Dítě, které je násilím nuceno k potlačení své agrese, se může začít projevovat stále násilněji. (Antier, 2004)

Období 3-6 let

Téměř každé dítě se ve věku tří let chová agresivně. Příčinou takového chování je podle Zdeňka Martínka rozvoj prvního já. Dochází k sebeuvědomování jedince a

tendenci jednat samostatně. Dítě má touhu prosadit se, dát o sobě vědět. (Martínek, 2009). Přebytek své energie odstraňuje formou neslušných slov. Uvědomuje si, že jsou to slova zakázaná, ale právě provokace je jeho způsobem jak ukázat, že umí oponovat rodičům.

Období 6-12 let

Tuto etapu života nazývají psychoanalyticky latentní období. Pro rodiče to znamená období relativního klidu. Dá se říci, že je to mezidobí mezi minulou a budoucí opozicí vůči rodičům. Dítě se snaží zapojit do sociální skupiny a potlačuje své impulzy ve prospěch sociálního chování. I přes relativní klid je část latentní agresivity stále bdělá. Chlapci se rádi věnují fyzickým hrám, při kterých mohou uplatnit sílu. U dívek se agresivita projevuje ve slovním vyjadřování a hádkami mezi sebou. Pokud dítě nepodlehne agresivitě natolik, aby mu způsobila problémy ve vztazích, je potřeba ji akceptovat. (Antier, 2004)

Období dospívání

Dospívání je bezesporu bouřlivé období, a tak se toto období považuje za nebezpečné. Jestliže však bylo dítě vychováno s respektem a bez násilí, pak se agresivita v tomto věku ani nemusí projevovat. Ale pokud rodiče znásilňovali jeho osobnost, když byl ještě malý, hrozí riziko, že se bude chovat násilnicky a dokonce se zmůže připojit k partě podobně postižených vrstevníků. (Antier, 2004)

4. Vývojové období pubescence

Období pubescence neboli dospívání je doba, kdy se dítě začíná vyvíjet v dospělého člověka. Mezi předchozí fází, tedy raným školním věkem, a pubescencí je poměrně ostrý přelom, dokonce jeden s největších, jimiž v životě člověk prochází. Raný školní věk je považován za poměrně klidné a vyrovnané období, zatímco pubescence je etapa plná změn a neklidu. Tato životní etapa je spojena se změnami jak fyzickými tak psychickými a je podmíněna proměnou hormonálních funkcí.

Dospívání může probíhat u každého jedince v rozdílném věku. U některých se první sekundární pohlavní znaky začínají objevovat už v 8 letech, zatímco u jiných teprve v 15. Odborná literatura uvádí období pubescence zhruba od 11 do 15 let. J. Langmeier a D. Krejčířová (2006) dělí pubescenci do dvou fází:

- fáze prepuberty: Začíná prvními známkami pohlavního dospívání, zejména objevením se prvních sekundárních pohlavních znaků. Končí nástupem menarche u dívek a analogickým vývojem u chlapců (první noční poluce). U většiny dívek trvá tato fáze od 11-13 let, u chlapců probíhá fyzický vývoj asi o 1-2 roky později.
- fáze vlastní puberty: Nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti. První menzes bývají zpravidla anovulační a často nepravidelné. Pravidelný ovulační cyklus a schopnost oplodnění se tedy dostavuje až za nějaký čas po prvních menzes - zpravidla za 1-2 roky. Podobně i reprodukční schopnost chlapců je dosahována o něco později po dokončení vývoje hlavních sekundárních znaků. Zhruba můžeme období vlastní puberty vymežit věkem 13-15 let.

Snad nejviditelnějším proměna v pubertě je tělesný vývoj. Jelikož je zevnějšek důležitou součástí identity, je jeho změna prožívána citlivě a představuje určitou zátěž. Pokud se s touto zátěží jedinec nedokáže vyrovnat, může být důsledkem vznik patologického stavu. Každá změna představuje ztrátu jistoty dosud existujícího stavu, ve kterém si byl pubescent jistý. Dospívající se cítí celkově nejistý a nejistota v dospívání vyvolává podle Vágnerové (2000) různé obranné mechanismy, které nemusí být vždy agresivní.

- mechanismus kyvadla: Dospívající se ještě občas vrací k dětskému chování nebo infantilnímu způsobu řešení situace.
- únik do fantazie: Pubescent se odpoutává od reality, což mu umožňuje alespoň symbolické zvládnutí nejrůznějších situací, které nedovede reálně řešit, nebo prožití rolí, které nelze prožít ve skutečnosti.

Co se týče psychické změny, je pro pubescenta typické kolísání emocí, přecitlivělé reakce a ztráta citové stability. Jak jsem se již zmínila, v období puberty ztrácí jedinec svou jistotu a stabilitu a s tím souvisí větší dráždivost a výkyvy nálad, které obtěžují nejen okolí, ale právě i samotného pubescenta. Ten totiž není schopen vysvětlit si příčinu svých pocitů a reaguje podrážděně. Výkyvy emocí jsou spojeny s kolísáním aktivity. Aktivitu snadno vystřídá nechuť k jakékoliv činnosti. Rodiče mívají často pocit, že jsou jejich dospívající děti rozmazlené a neumí se chovat. Mrzutá a podrážděná nálada však k pubertě patří a jedná se jen o dočasný stav. K tomuto stavu také patří zvýšená uzavřenost ve smyslu neprojevení citů. Pubescent považuje své pocity za intimní součást vlastní identity a není ochoten sdílet je s kýmkoliv, a proto nedá najevo, jak se cítí. Má strach z nepochopení či výsměchu. (Vágnerová, 2000)

V psychickém vývoji chlapců a dívek se dají najít rozdíly. Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) je vývoj chlapců a dívek v základních rysech podobný. Odlišnostmi ve vývoji se již zabývala řada studií, které potvrdily určité rozdíly. Co se týče sociálního chování, liší se obě pohlaví nejvíce právě v míře agresivity. Už v předškolním věku si chlapci hrají daleko rušněji než dívky. Zatímco chlapci běhají a porážejí se, hra dívek je klidnější. Další významný rozdíl je v zájmu o malé děti, konkrétně kojence. Dívky se již v časném věku, mezi 2-4 lety snaží kojence konejšit, chlapci jsou podle výzkumu vůči mladším dětem spíše agresivní.

Fyzické a psychické dospívání by mělo probíhat ve stejném tempu. Ne vždy je tomu tak. U některých dospívajících je tělesné zrání rychlejší než psychické, nebo naopak je tělesné dospívání pomalejší. „Zpomalení tělesného dospívání je větším problémem především u chlapců. Brzy dospívající chlapci bývají populárnější, sebejistější a zauímají často vedoucí roli ve skupině. Malý a tělesně nevypělý chlapec naopak mívá nízký sociální status a častěji se stává objektem agrese svých silnějších a vyspělejších vrstevníků. Dívka, která je oproti ostatním ještě nevypělá, sice není sociálně atraktivní a může mít v určité době pochybnosti o své ženské roli, ale chování dívek nebývá tak agresivní jako chování chlapců.“ (Vágnerová, 2000, s. 213)

V období puberty probíhá také vývoj v uvažování. V době, kdy už je pubescent z neurofyziologického hlediska dostatečně zralý, mohou se rozvíjet jeho poznávací

procesy. „J. Piaget nazval tuto fázi stadiem formálních logických operací. Dospívající jsou schopni uvažovat hypoteticky, nezávisle na konkrétním vymezení problému. Konkrétní myšlení mladších školáků bylo vázáno na skutečnost, která pro ně byla nezměnitelnou daností. Mladší školák o jiných možnostech ani neuvažoval, neuměl to, bral svět i sebe takové, jakými byli. Dospívající je schopen uvažovat o různých možnostech, dokonce i o těch, které reálně neexistují.“ (Vágnerová, 2000, s. 217)

Vlivem vývoje ve způsobu uvažování dochází ke změně vztahu k časové dimenzi. Pro mladšího školáka byla nejdůležitější současnost a o budoucnosti neuvažoval. Pro dospívajícího se stává významnější budoucnost, začíná přemýšlet o budoucnosti. Dovede říci, jak by si představoval svoji budoucnost, čeho by v ní chtěl dosáhnout či jak by chtěl žít. Malý školák na podobnou otázku nanejvýš odpoví, že by chtěl být kominíkem nebo prezidentem. (Vágnerová, 2000)

Pro pubescenta je typické odmítání podřízené role, tedy jakékoli nadřazenosti autorit, jako jsou rodiče či učitelé. Jejich názory neakceptuje, ale na rozdíl od mladších dětí o nich dokáže přemýšlet. Vzhledem k tomu, že umí uvažovat o jiných možnostech, tak je hledá. Tím, že oponuje dospělým a dokáže jim argumentovat, dosahuje potřebného pocitu jistoty, že se jim dokáže vyrovnat. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

V dospívání se zvyšuje význam a vliv vrstevnické skupiny. Pubescent srovnává svou pozici v rodině s pozicí, jakou mají jeho ostatní vrstevníci. Jestliže je na tom lépe, je pro něj vše v pořádku, ale pokud je na tom hůře než ostatní, pak požaduje od svých rodičů stejné podmínky, jako mají jeho vrstevníci a chce, aby mu dovolili rodiče totéž. Role, kterou dospívající získá ve vrstevnické skupině, má pro jeho identitu velký význam. Má potřebu být skupinou pozitivně přijat. Normy stanovené vrstevníky mají přednost před normami rodiny či školy. Jak jsem již zmínila, pubescent začíná uvažovat o různých možnostech a zpochybňovat vše, co bylo dosud platné, tedy i dosud akceptované normy. Jedním z důvodů pochybování o obecných hodnotách a normách je fakt, že je prosazují rodiče, od nichž se dospívající potřebuje odpoutat. Vrstevnická skupina mu pomáhá zbavit se dětské role, zatímco rodiče jej považují stále za malé dítě a drží jej v podřízené roli. (Vágnerová, 2000)

„V období dospívání se začíná projevovat sexuální pud osobnosti. U některých jedinců dříve, u jiných značně později, zpravidla však na přelomu pubescence a adolescence, se objevují skutečné vztahy chlapců a dívek, zprvu ještě nestálé a proměnlivé, i když třeba silně prožívané jako první lásky. Převládajícím prvkem v prvních vztazích bývá často zvědavost a přání ujistit se o vlastní přitažlivosti. Chlapci rádi vystavují na odiv svou sílu, odvalu a dovednost, dívky svůj vzhled, půvab, vtip či oblíbenost. Hravý kontakt, flirt, koketování, sexuální fantazie a dříve či později i přímé sexuální aktivity patří k období dospívání.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 155)

5. Zvláštnosti agresivních projevů u dětí v období pubescence

5.1 Verbální agresivita

Agresivním projevem rozumí většina populace fyzické napadení. Jedinec však může svou agresivitu vyjadřovat verbálně, tedy urážkami, hanlivými narážkami, vulgárními výrazy atd. Terčem verbální agresivity jsou ve škole nejčastěji spolužáci, ale dnes také čím dál častěji dokonce i učitelé. Podle Lidových novin každého pátého učitele hrubě uráželi jeho žáci. Za svou kariéru zažilo hrubé urážky a nadávky ze stran žáků alespoň jednou 22 procent kantorů. http://www.lidovky.cz/kazdeho-pateho-ucitele-hrube-urazeli-jeho-zaci-fqa-/ln_noviny.asp?c=A090509_000008_ln_noviny_sko&klic=231429&mes=090509_0

Někteří učitelé často mluvu žáků akceptují. Je však nutné jednoznačně ukázat nesouhlas s vulgárním vyjadřováním a takové chování odmítnout. Žáci si musí být vědomi toho, že to není normální chování.

Podle internetového portálu záchranný-kruh vzrůstá verbální agrese i v běžném životě. „Rodiče často mluví před svými dětmi hrubě a diví se, že jejich děti uráží a slovně napadají spolužáky. Neznamená to sice, že řekne-li rodič vulgární slovo, dítě se stane agresivním, ale pokud dítě vyrůstá v nepřátelském prostředí, přebírá tyto vzorce chování a považuje je za běžné, a proto je také uplatňuje. Nekultivované prostředí samozřejmě nezpůsobí, že se člověk vydá na šikmou plochu, ale posune ho tím směrem.“ http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/priciny_a_podminky_pachani_trestne_cinnosti.html

5.2 Šikana

"Celý den sedíme a nemůžeme změnit polohu. Ti tři se strašně nudí. Někdy jim rupne v hlavě. Všichni někoho obklopí a začnou ho trápit. Nedávno Haně zalepili pusou izolepou, svázali jí ruce mikinou a tahali jí za vlasy. Dívčích obětí je několik. Z kluků ubližují hlavně Jonášovi. Když je nebaví výklad, házejí po něm šlupky a odpadky. Nebo o přestávkách po něm házejí křídý, ale tvrdý rány." <http://www.minimalizacesikany.cz/pribehy-o-sikane/44-volani-o-pomoc>

K velmi častým agresivním projevům patří šikana. Podle odborníka zabývajícího se šikanou M. Koláře je šikaně na školách vystaveno až 20% žáků. (Kolář, 2001) I když je toto číslo poměrně alarmující, většina učitelského sborů nemá o probíhající šikaně na své škole ani tušení a bohužel také většina z nich neví, jak šikanu řešit. Pod pojmem šikana si můžeme představit celou řadu agresivního chování. Co ale ve skutečnosti je a co není šikana? Šikana znamená, že „jeden nebo více spolužáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář, 2001, s. 27) Kanadské žertíky na úkor spolužáka, třepotání prsty před obličejem a čechrání vlasů, ponižující přezdívka, smích při neúspěchu, osamocenost žáka a jeho chození vždy jako posledního, to vše mohou být příznaky šikanování.

Vznik šikany

Pavel Říčan popisuje jednu z nejčastějších variant, jak se může šikana rozvinout v 6. třídě na začátku školního roku, kdy se žáci ještě ani neznají. Je velice pravděpodobné, že se ve třídě vyskytne minimálně jeden žák, který je nadprůměrně agresivní a má sklon k šikanování slabších spolužáků. Většinou se jedná o chlapce. Zároveň se ve třídě nachází alespoň jeden žák, nejčastěji opět chlapec, který je z hlediska šikany potenciální obětí. V předpokládané třídě chybí pozitivní silný jedinec či skupina žáků dobře vychovaných, kteří by byli pro zbytek třídy autoritou. Ti by totiž vytvořili atmosféru solidarity, v jaké se šikaně nedaří. To vše tvoří základ, pro rozvinutí šikany. Chlapci se většinou začnou pošťuchovat. Ve věku kolem 12 let je různé škádlení běžná nevinná zábava. Pošťuchování se dále může rozvinout v hrubší nadávku nebo ránu, většinou ze strany potenciálního agresora. Na nadávku se odpoví nadávkou a na ránu ranou. Budoucí obětí se projeví jinak, spíše se poleká a stáhne se někam do ústraní.

Pokud svoji nedostatečnou tvrdost nevyváží něčím, co by pozvedlo její prestiž ve třídě, jako např. bavit třídu, stane se outsiderem. Agresor tak v tomto outsiderovi objeví svou kořist. Agresor už kolem sebe rozšířil atmosféru strachu, takže se ho většina třídy obává. Někdy se stane dokonce diktátorem třídy. Oběť je od agresora napadána stále častěji. Většina má strach se s obětí kamarádit, nebo dokonce se s ní bavit. Mají pocit, že kamarádit se s tímto outsiderem je neprestižní. Jeho slabiny se stanou terčem zábavy celé třídy a tím outsider ztrácí veškerou sebedůvěru, stává se úzkostným, prospěch se zhorší, začne vynechávat školu. Pokud oběti nenabídne nikdo účinnou pomoc, rozvíjí se šikana dál až do posledního stádia. (Říčan, Janošová, 2010)

Důvody šikany

Agresor vždy šikanuje z nějakého důvodu. Neexistuje agresor, který by šikanoval pro nic za nic. Nejčastějším důvodem šikany je ten, že agresor na oběti *trestá* to, co jemu samému je velmi nepříjemné. To znamená: Když já jsem doma bit, budu to bití vracet někomu slabšímu. Častým scénářem je i to, že agresor cítí v oběti konkurenci, což je velký problém zejména prestižních škol. Pedagog a psycholog s dvacetiletou praxí Zdeněk Martínek tvrdí, že pokud se dítě stává agresorem, ale i obětí, vždy v rodině něco nefunguje. http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html

M. Kolář uvádí jako jednu z příčin šikany *zvědavost*. „Dítě zkouší, kolik toho ten druhý vydrží a manipuluje s obětí. Za normálních okolností něčemu takovému brání přirozená empatie. Výzkumy citové deprivace v raném věku totiž ukázaly, že dítě, které nemá silné a přesvědčivé zážitky, že je milováno a může milovat, tuto empatii v sobě nevyvine. Utrpení druhého pak nenavozuje empatické spoluutrpení, ale zvědavost a potřebu jeho utrpení pozorovat, případně umocňováním se jím ukájet.“ (Helus, 2004, s. 79)

Jiným důvodem může být *nuda*. Mnoho dětí prožívá pocit prázdnoty, nic pro ně nemá smysl, nic je nebaví a na ničem jim nezáleží. Šikanování spolužáků jim pak přináší vzrušení, pocit dobrodružství, silný zážitek. *Neúspěch ve škole* je u některých jedinců také motivem šikanování. Demoralizující sebevědomí a špatné vyhlídky do budoucna jsou kompenzovány tím, že agresor má pocit, že přece jen je schopen něco

dokázat, něco mimořádného, jako je moc nad druhým člověkem. Některý agresor se často cítí nedostačivým, a proto si zvyšuje své sebevědomí na úkor své oběti. (Helus, 2004)

Vývojové stupně šikany

Michal Kolář (1997) rozlišuje 5 vývojových stupňů šikany:

1. stupeň: zrod ostrakismu: Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se nějaký žák necítí dobře – je neoblíbený a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet různé legrácky.

2. stupeň: fyzická agrese a přitvrzování manipulace: K druhému stupni šikany může dojít při náročných situacích. Ve třídě stoupá napětí a ostrakizovaní žáci začnou fungovat jako jakýsi ventil. Agresoři si na nich vybíjejí svou špatnou náladu. Tehdy se manipulace přitvrzuje a začíná se objevovat fyzická agrese.

3. stupeň: klíčový moment – vytvoření jádra: Pokud se šikana nezastaví v prvních dvou fázích, začne se vytvářet skupinka agresorů, která začne spolupracovat. Začnou systematicky, už ne náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti.

4. stupeň: většina přijímá normy agresorů: V případě, že se ve třídě nevytvoří silná pozitivní skupina, která by agresory zastavila, činnost agresorů nerušeně pokračuje. Většina přijme normy agresorů a dokonce i mírní a ukáznění žáci se začnou chovat agresivněji a účastní se týrání jiného spolužáka.

5. stupeň: totalita neboli dokonalá šikana: Agresoři ztrácejí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu, mají nutkání k opakovanému násilí a ztrácí jakýkoliv pocit viny. Brutální šikanování je považováno za výbornou legraci. Šikanování jsou stále ochotnější dělat cokoli. Důsledkem takového násilí se může stát i sebevražda.

Výzkum

„V rámci projektu Minimalizace šikany proběhla diagnostika výskytu šikany formou dotazníkového šetření. V úvodní fázi projektu proběhlo dotazníkové šetření s 1358 žáky. Výzkum ukázal, že 40 % žáků na školách bylo šikanováno a přes 44% dětí se stalo svědkem šikany. Nejčastější formou šikany je posmívání, pomluvy a nadávky. Fyzickou šikanou (fackování, kopání či rány pěstí) trpí nejméně každý desátý šikanovaný. 21 % dětí je šikanováno každý den. Nejčastěji je agresor jeden (34 %) či dva (24 %) a častěji šikanují chlapci (68 %) než dívky (20 %). Nejčastěji šikanovanému pomohla třídní učitelka či kamarádi (shodně 25 %), pomoc rodičů přišla v 12 %. Bohužel ve 21 % nepomohl nikdo. Šikanovaní žáci se nejčastěji svěřují kamarádům (45 %) a rodičům (39 %).“ <http://www.minimalizacesikany.cz/o-projektu-mis/83-projekt-mis->

Kyberšikana

Zvláštní podoba šikany je kyberšikana, která se v dnešní době stává velice populární. Oběť je šikanována prostřednictvím mobilního telefonu, emailu či komunitních sítí jako např. facebook. Nedochází zde k fyzickému kontaktu, ale i přesto se jedná o šikanu a oběť se nemůže účinně bránit. K projevům kyberšikany patří urážlivé a hanlivé zprávy prostřednictvím SMS, obtěžování prostřednictvím ICQ, Skype, ponižující obrázky nebo videa vyvěšená na webové stránce, zesměšňování na komunitních sítích. Obětí kyberšikany se stávají nejen žáci, ale dokonce i učitelé. Některé případy hraničí až s trestním oznámením.

5.3 Agrese proti dospělým

„Na plac, kde se scházíme, nás teď chodí otravovat fyzlové, hlídají nás jako malé haranty. Když projíždějí kolem, zpomalí a koukají po nás. Nemůžeme je vystát.“
(Goddetová, 2001, s. 81)

Někteří pubescenti jistě dospělé vnímají negativně a reagují vůči nim prudce a bouřlivě. Nejčastějším terčem agresivních jedinců jsou osoby, které jsou součástí

institucí, např. policie nebo škola. Důvodem je to, že mladiství mají pocit, že je tyto osoby omezují, protože jim přikazují, jak se mají chovat. (Goddetová, 2001)

Agresivní chování je někdy zaměřeno proti rodičům. Velmi často se to projeví při rozchodu rodičů. „Při rozchodu rodičů zůstane dítě ve většině případů u matky. V rodině není nikdo, kdo by tvořil ochranou clonu, když se dítě snaží uplatnit svou moc na matce, a tak si může hrát na domácího tyrana. Když dítě matce odmlouvá, není tu nikdo, kdo by řekl: „Takhle s maminkou nemluv“. Jestliže pozici otce zaujme nový partner matky, kterého dítě neuznává, jeho vztek a agresivita se ještě zvýší. Samozřejmě, že ne všechny děti rozloučených rodičů se stanou agresivními, ale ve většině případů rozchod rodičů podněcuje agresivitu dětí. (Antier, 2004)

5.4 Porucha chování

„Chlapec X je syn vysokoškolsky vzdělaných, společensky zcela přizpůsobených rodičů. V rodině se nikdy nevykytovalo psychicky nic nápadného, těhotenství i porod byly normální. V průběhu školního věku se objevilo záškoláctví, nápadná útočnost vůči jiným, zejména slabším dětem, opakované drobné i větší krádeže, soustavné lhaní, útoky z domova s pobytem mimo domov i přes noc. Na táboře hodil živé kotě do běžící škrabky na brambory, pálil živé hlemýžďe zapalovačem, chycenému drozdovi vypíchl oči. Později ukradl automobil, další automobily vykrádal. Prostředky získané krádežemi utrácel v drahých restauracích, za vlastní oblečení nebo v hazardní hře, a choval se okázale, aby zapůsobil na své okolí. Nápadné je vytrvalé lhaní, naprosté nedodržování slova nebo slibu, podvádění lidí, kteří dotyčnému pomohli, zneužívání důvěry, chladně působící ničivá útočnost vůči slabším spuštěna nepatrným podnětem nebo bez podnětu. K tomu nadnesené představy o vlastním významu a vlivu, později podílňictví na obchodu s drogami, obdiv k nejsurovějším hrdinům akčních filmů, které napodobuje stylem mluvy a oblékáním. Byl opakovaně obviněn z pokusu o znásilnění.“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 95)

Poruchu chování charakterizuje „přetrvávající a opakované chování porušující základní práva druhých lidí nebo sociální normy a pravidla. Diagnostické známky jsou

útočnost vůči lidem a zvířatům, ničení majetku, podvádění, krádeže, časté lhaní, záškoláctví.“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 93).

Vojtová charakterizuje poruchu chování jako „chování, které je charakteristické verbální nebo fyzickou otevřenou agresí, ničením věcí, negativismem, nezodpovědností, vzdorovitým chováním a odmítáním autority.“ (Vojtová, 2005, 84)

Podle Koukolíka (2006) přibližně 10% dětí a dospívajících, kteří trpí poruchou chování, se vyznačuje mimořádně nápadnou bezcitností, surovostí a citovým chladem. Tato porucha postihuje častěji chlapce než dívky.

Podle Vojtové (2005) je porucha chování společností přijímána negativně. Zatímco smyslové, rozumové nebo tělesné oslabení vyvolává v sociálním okolí soucítění provázené snahou jedince podpořit, pomoci mu a hledat řešení pro jeho rozvoj, poruchy chování vyvolávají spíše odpor a odmítání.

5.5 Agrese jako nápodoba

„Osmnáctiletý mladík bodl v pražských Stodůlkách do krku svoji dvacetiletou přítelkyni nejprve nůžkami a poté nožem. Dívku našli na chodbě susedé, útok přežila jen díky rychlé péči záchranářů a lékařů. Mladík podle obžaloby vraždu plánoval, u výslechu se totiž přiznal, že se mu zalíbil životní styl českých zločinců popisovaný ve filmech (Sametoví vrazi) a chtěl si zkusit někoho zabít.“ <http://krimi.eurozpravy.cz/18777-hrozba-vyjimecneho-trestu-za-vrazdu-podle-filmu/>

Akční filmy a počítačové hry postavené na bázi střílení nepřítele patří k oblíbené zábavě dnešních dětí. Mluva a gestikulace dětí a dospívajících často připomíná obraty převzaté z filmů a televizních seriálů. Existují i případy vražd, které byly spáchány na základě filmu.

Snad nejzávažnějším problémem násilí v televizi jsou filmy, kde kladný hrdina používá k odstranění nepřítele násilí. Tímto se tak stírá hranice mezi dobrem a zlem. Děti pak obdivují kladného hrdinu, který se ale chová agresivně. Adam Suchý (2007) tvrdí, že ne každá agrese, která je v médiích, je negativní. Za nebezpečné mediální násilí

považuje takové násilí, které není spojeno s bolestí a utrpením oběti, a které je předváděno jako běžné chování. Podle jedné studie (I Want My NTV) ukazuje 47% televizního násilí oběť nepoškozenou a netrpící a 73% televizních násilníků zůstává nepotrestáno. (Suchý, 2007) Někteří odborníci jsou ovšem názoru, že mediální násilí nemá vliv na chování dospívajících. Otázka vlivu médií je rozebírána v 6. kapitole Možné příčiny agresivity.

Adam Suchý (2007) charakterizuje rizikovou diváckou skupinu.

- mladší 12 let
- dívá se na televizi více než 3 hodiny denně
- k nejoblíbenějším pořadům patří násilné a hororové filmy, které zobrazují především bagatelizující násilí, násilí jako běžné chování
- nežije ve spořádaném sociálním prostředí
- vybaven silnější dispozicí k agresivnímu chování

5.6 Patologická destruktivita

Dva mladíci, jeden do 15 let a druhý mladistvý od 15 do 18 let, jsou podezřelí z řádění v Mladecku. Posprejovali například poštu, hasičskou zbrojnici, obchod, značky, rodinný dům nebo hlavní uzávěr plynu. O půl jedné v noci navíc spustili v obci sirénu.“
<http://opavsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/vandalismus-v-mladecku-obvineni-jsou-dva-mladici-.html>

Základním znakem patologické destruktivity je vědomé ničení vyšších hodnot. Jedinec nejenže poškozuje věci, nejrozličnější podoby života, sebe sama nebo jiné lidi, ale také vědecké, umělecké a jiné kulturní hodnoty nebo přírodní prostředí. Patologická destruktivita se může projevit různými způsoby, a to buď individuálně či skupinově. K nejrozličnějším projevům destruktivity patří sprejerství, pustošení parků, poškozování parků a soch, závislost na drogách a propagace drog, útoky na zdravotnická zařízení, zakládání destruktivních náboženských sekt a extremistických skupin, zmrzačení nebo usmrcení zvířete poraněním nebo zmrzačení dítěte, slabšího nebo starého člověka, ubližování příslušníkům odlišných etnik. (Koukolík, Drtilová, 2001)

5.7 Autoagrese

„Poprvé jsem to udělala na horách, které byly povinné. Celý den mi nic nešlo a spolužáci se mi smáli. Tak jsem večer rozlomila CD a pořezala si ruce. Bylo mi jako nikdy. Přišlo mi, jako bych neměla problém, najednou mi bylo fajn, byla jsem někdo jiný,“ <http://sebeposkozovani.ath.cx/modules.php?name=News&file=article&sid=449>

Agresivní chování nemusí být zaměřeno jen na ostatní, ale také na sebe. Agrese zaměřená proti sobě se nazývá autoagrese. Jednou z forem autoagrese je sebepoškozování. „Za každou autoagresí stojí určité vnitřní napětí a to dítě si sebepoškozováním řeší svůj konflikt. Ať už má pocit, že nepatří do rodiny, že ho rodiče patřičně nepodporují, že jej odsunuli na druhou kolej. Autoagrese může být způsobena i tím, že rodič má na dítě nereálné požadavky. Existují případy, kdy byly děti svými rodiči hnány k nepředstavitelným výkonům, jichž nejsou schopny dosáhnout. A když pak dítě těchto výkonů nedosahuje, rodič mu dává najevo zklamání. Bohužel si velmi často rodiče berou do hlavy: To, čeho jsem nedosáhl já, musíš dosáhnout ty.“

http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html

Sebepoškozování

Sebepoškozování jako vědomé ubližování vlastní osobě nepatří k nejčastějším agresivním projevům, i přesto se s ním můžeme setkat. „Nárůst telefonátů na Linku bezpečí ohledně sebepoškozování nemusí přímo znamenat, že tendence k sebepoškozování dětí a dospívajících v celé společnosti rapidně roste. Ze statistických údajů Linky bezpečí vyplývá, že sebepoškozování se týká dětí od jedenácti let až po osmnáctileté dospívající. Obecně platí, že častěji tímto způsobem řeší své problémy dívky než chlapci.“ http://www.rozhlas.cz/spektrum/poradna/_zprava/554611

Sebepoškozování může mít několik možných variant - jako píchání ostrými předměty do částí těla, např. do rukou, stehen, řezání do zápěstí, trhání vlasů, okusování nehtů, atd. Nástrojem bývá nůž, žiletka nebo jiné ostré předměty. Příčinou těchto projevů autoagrese je velice silné vnitřní napětí jedince, které může být následkem nepřeborného množství podnětů, jako např. rozvod rodičů, dlouhodobý stres, atd. Jedinec, který si sám ubližuje, to bere často jako sebepotrestání. "Příčin sebepoškozování je většinou více - od prožití traumatické události v dětství, přes

negativní dětské zkušenosti s pečujícími osobami, kdy se děti setkaly s jejich nezájmem a citovým chladem, až po syndrom zanedbávaného, týraného a zneužívaného dítěte.“

http://www.rozhlas.cz/spektrum/poradna/_zprava/554611

Mentální anorexie a bulimie

Narůstající váha se může stát také terčem útoku namířeného proti sobě. Následkem útoku proti svému tělu bývá anorexie či bulimie. Nejvíce ohroženou skupinou jsou dospívající dívky. „Vrchol výskytu mentální anorexie bývá mezi 13. - 14. rokem a mezi 17. - 18. rokem. Mentální bulimie se objevuje spíše u postadolescentních dívek a starších. Pro oba syndromy je typické extrémní zaujetí vlastním tělem, jeho vzhledem a strachem z tloušťky, typické jsou patologické projevy v příjmu potravy a ve snaze o kalorickou redukci.“ (Krejčířová, Říčan, 2006, s. 172)

Mentální anorexie se projevuje následujícími znaky (Krejčířová, Říčan, 2006):

- BMI (body mass index) je 17,5 a méně.
- Snížení váhy si pacient či pacientka způsobuje sám tím, že se vyhýbá jídlům, po kterých se tloustne a užívá prostředky k vyprovokování zvracení či defekaci, užívá anorektika či diuretika.
- Pacient či pacientka trpí specifickou psychopatií a má zkreslenou představu o svém těle.

Mentální bulimie se projevuje následujícími znaky:

- Pacient či pacientka se neustále zabývá jídlem a má neodolatelnou touhu po jídle způsobující přejídání a konzumace velkého množství jídla během krátké doby a následné zvracení.
- Užívání léků jako anorektika, diuretika, léky provokující ke zvracení, laxativa
- chorobný strach z tloušťky.

Lidé trpící mentální anorexií či bulimií na sebe kladou perfekcionistické nároky, mají velký strach z přibývání váhy a často se dostaví pocit vzteku a studu za svoje jídelní problémy.

6. Možné příčiny agresivity

Důvodů, proč je nějaký jedinec agresivní, existuje celá řada. Agresivitu nezpůsobí jen jeden faktor, ale komplex různých vlivů. Kdyby byla příčina agresivního chování pouze jedna, dala by se snadno odstranit. Příčin však existuje mnoho. Zdeněk Martínek považuje za jednu z nejzávažnějších příčin *mediální násilí*. „My si vůbec neuvědomujeme, od jak raného věku vedeme děti k agresivním vzorům chování z televize, videa, DVD. V dnešních rodinách vysloveně chybí přirozená komunikace s dítětem. Média se stala v podstatě chůvami. V rodinách chybí objetí, pochopení, ale i obyčejná hra, nějaká společně strávená činnost.“

http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html

Rodina má vliv na každého jedince. Rodiče mohou ve svém dítěti agresivitu usměrňovat nebo naopak podněcovat. Další možná příčina agresivity je *současná společnost*. Ve společnosti se převrátily hodnoty a lidé dnes vidí jen peníze a úspěch. Ten, kdo má bohatství, může ovládat druhé a je považován za úspěšného člověka. Morálka a cit jsou likvidovány i v dětech, uvádí Helus (2004). Na jedince nepůsobí jen vnější vlivy, ale také vnitřní vlivy, jako např. genetické predispozice, opoziční porucha či organické poškození mozku. Jednotlivým příčinám se věnují následující kapitoly.

6.1 Rodina

Výchova

Někteří odborníci považují výchovu za jeden z největších faktorů ovlivňující chování dětí a také jejich vypořádání se s agresivitou. Pokud je rodina bezproblémová, rodiče se dostatečně věnují svým dětem a poskytují jim citové zázemí, dokáže se dítě s agresivitou vypořádat. V dnešní společnosti však přibývá rodičů, kteří na své děti nemají čas, nedokazují jim dostatečně svou lásku a někteří dokonce své děti zanedbávají. Taková výchova může vést k úzkostnému napětí a stupňujícímu agresivnímu ladění.

Další neblahý vliv na dítě má inkonzistentní výchova, což znamená, že otec má jiné požadavky než matka a ve výchově se nedokážou shodnout. Dítě se potom ocitá v ohromné nejistotě a právě nejistota často probouzí agresi.

http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html

Násilné chování v rodině

Pokud se v rodině vyskytuje hrubé násilí, je považováno za faktor, který může agresivitu vyvolat. Násilné chování v rodině se projevuje špatným zacházením s dětmi a násilím mezi dospělými členy rodiny. Pojem špatné zacházení s dětmi znamená zanedbání péče o dítě nebo tělesné a sexuální zneužívání dítěte. Z řady výzkumů vyplývá, že děti, které byly obětí fyzického násilí, jsou útočnější vůči dospělým lidem v průběhu dětství a častěji se chovají násilně v celém pozdějším životě. Z dětí, které byly obětí rodinného násilí, se později stávají pachatelé násilí. Na druhou stranu jsou ale také častěji oběťmi násilí v dospívání či dospělosti. (Koukolík, Drtilová, 2006)

Násilné chování v rodinách je bohužel často skryté a velice těžko odhalitelné. Děti, které jsou svědky násilí nebo dokonce obětí, ve většině případů násilníka chrání, a proto se násilí v rodině často špatně odhaluje.

Vysoké nároky rodičů

Zdeněk Martínek považuje za jednu z příčin agresivního chování dětí to, že rodiče, aby naučili dítě žít v současném konkurenčním prostředí, k agresi svého potomka přímo vedou. Chtějí, aby mělo jejich dítě tzv. tvrdé lokty, aby mohlo obstát mezi ostatními. Své dítě tak přímo vychovávají k agresivitě.

http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html

6.2 Média

Jednou z příčin agresivního chování dětí mohou být média. Je však otázkou, do jaké míry mediální násilí ovlivňuje agresivní chování dětí. Oborníci zabývající se otázkou vlivu médií na děti nejsou jednotní. Některé české autority problém mediálního

násilí bagatelizují, jiní odborníci považují mediální násilí za nejvážnější příčinu agresivního chování u dětí a mládeže. Jan Jiráček, člen katedry masové komunikace FSV UK patří k těm, co problematiku vlivu mediálního násilí trivializují. Problematiku násilí totiž přesouvá na školu a rodinu. (Suchý, 2007) Filozof Václav Bělohradský je názoru, že „obava z negativního vlivu televize na děti je jen ideologickým manévrem, který zakrývá důležitější problémy.“ (Suchý, 2007, s. 16).

Podle A. Bandury, kanadského psychologa, sledování násilí v médiích vede k nápodobě agresivních vzorců chování v reálném životě. Tento názor může souviset s tezí habitulizace (čili znormálnění), která říká, že opakované vystavení vizuálnímu násilí vede ke znečitlivění a násilí je po určité době vnímáno jako normální všední chování a dítě se tak stává tolerantnější i vůči reálné agresi, jíž se stane svědkem. Pravým opakem je katarzní teze, která tvrdí, že sledováním násilí ubývá odhodlání dětského diváka projevit vlastní agresivitu. (Suchý, 2007)

Otázkou vlivu medií na agresivitu se zabývaly už stovky vědeckých studií. K utvrzení toho, že v pozadí dětské agresivity mohou stát média, přispěla i statistika: Dnešní třináctileté dítě vidělo v televizi asi 52 tisíc vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží a přepadení, přičemž průměrně dítě stráví nejméně 25 hodin týdně před obrazovkou. Na základě těchto údajů by bylo možné zcela logicky vyvodit, že taková záplava násilí nemůže zůstat bez následků. (Suchý, 2007)

6.3 Genetické predispozice

Podle Koukolíka a Drtilové (2001) ovlivňuje dědičnost všechny projevy antisociálního chování až v 7 %. Vlivem dědičnosti na antisociální chování, kam spadá také agresivita, se zabýval výzkum dětí, které byly adoptovány hned po porodu. Rodiče jedné skupiny adoptovaných dětí měli antisociální poruchu osobnosti nebo byli závislí na alkoholu. Rodiče druhé skupiny dětí žádné uvedené znaky neměli. Výzkum prokázal, že pokud se biologičtí rodiče chovali antisociálně, pak byla větší pravděpodobnost, že se dítě bude chovat v průběhu dospívání také antisociálně. U těchto dětí se antisociální

poruchy chování, tedy i útočné a agresivní chování, objevují častěji, než u adoptovaných dětí, jejichž biologičtí rodiče se nechovali antisociálně.

6.4 Organické poškození mozku

Kontrolu emocí a tedy i agresivitu ovlivňují dvě oblasti našeho lidského systému - a to limbický systém a kůra mozková (cerebrální kortex). „Limbický systém obsahuje množství propojených struktur, které mají vztah k agresivnímu chování. Jedná se o amygdalu a hippocampus. Hippocampus snižuje agresi a amygdala naopak zvyšuje. Amagdyla se nachází uprostřed hypotalamu v dolní části mezimozku. Jednoznačný vztah k agresi však nelze prokázat. Korové oblasti jsou spojeny se sociálním učením. Frontální neokortex je spojen s recepcí a interpretací vnějších informací. Jeho poškození vede k nadměrné vnímavosti vůči podnětům z okolí. Jedinci pak reagují agresí, jsou vzrušiví, objevuje se u nich zvýšená dráždivost a jsou citliví vůči provokacím zvenčí. Takové děti bývají často neklidné, vztahovačné, velice rychle nabuditelné k agresi.“ (Martínek, 2009, s. 16)

Podle Zdeňka Martínka (2009) může dojít k organickému poškození mozku v kterémkoliv období vývoje jedince. V prenatálním období mohou mít výrazný vliv léky, které matka užívá či úraz matky. Příčinou může být také protahovaný nebo klešťový porod. V postnatálním období může dojít k onemocnění mozku, např. zánětlivá, hořečnatá onemocnění provázená febrilními křečemi. Zvýšená agresivita se objevuje i u některých pacientů s nádorovým onemocněním mozku. Také při úrazu hlavy může dojít k poškození právě frontální oblasti.

6.5 Opoziční porucha

Opoziční porucha nazývána také jako vzdorovité chování se podle Františka Koukolíka vyskytuje u 2-16% dětské populace. I když se toto číslo nezdá poněkud alarmující, jistě se s touto poruchou setkal každý učitel, aniž by věděl, že se jedná o poruchu, která má za následek agresivní chování. „Poruchu charakterizuje

negativistické, vzdorovité, neposlušné a nepřátelské chování vůči autoritě, která trvá déle než 6 měsíců a doprovázejí je nejméně čtyři z dalších příznaků: výbuchy špatné nálady, časté hádky a srážky s dospělými lidmi, odmítání pravidel chování nebo požadavků dospělých lidí, svévolné dráždění a napadání lidí, přesouvání viny za vlastní chyby nebo nekázeň na jiné, podrážděnost, zlostnost, mstivost. Opoziční porucha se objevuje obvykle před osmým rokem věku. V průběhu raného dospívání často vymizí.“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 93)

Opoziční porucha může být podle Koukolíka předstupněm vývoje poruchy chování v dětství a dospívání. A porucha chování v dospívání může mít zase za následek antisociální poruchy chování v dospělosti. Příčinou opoziční poruchy jsou genetické dispozice. Porucha je až ve třech čtvrtinách případů doprovázena poruchou pozornosti s hyperaktivitou.

7. Vlastnosti agresorů

Podle Koláře (1997) nemají agresori v mnoha případech žádné vědomé pocity viny, netrápí se skutečností, že někomu ublížili, a zasloužený trest vnímají jako křivdu. Agresori odmítají sami sebe vidět negativně jako nelítostné tyrany, kteří bijí a mučí slabé a bezmocné spolužáky. Svě chování nejčastěji zdůvodňují odpověďmi typu: „Strašně mě provokoval.“ Tento způsob, kdy agresor svaluje vinu na oběť, lze většinou označit jako racionalizace. Agresori často přesvědčivě a s velkým citovým nasazením, dokonce i s pláčem, tvrdí, že oběti je šikanovaly, bily a týraly.

Zdeněk Martínek (2009) rozlišuje 4 typy agresorů:

Agresor hrubý, fyzický

Tento typ agresora používá k týrání své oběti fyzické převahy a síly. Intelektová úroveň je většinou v pásmu lehké subnormy, ale není to pravidlem. Agresor své oběti bije, pálí, škrte a uspokojuje ho fyzické utrpení oběti. Ve většině případů zažívá agresor

doma od svých rodičů podobné chování – bývá necitelně a tvrdě trestán. Agresor na oběti trestá to, co je jemu samotnému nepříjemné.

Agresor jemný, kultivovaný

Agresor se chová k dospělým a především k učitelům velice slušně, je ochoten jim kdykoliv pomoci a bývá třídním učitelem navrhován na předsedu třídy. Jakmile ale učitel ze třídy odejde, spustí se v něm agresivita a začne šikanovat. Oběti sám neublíží, ale má své pomahače, kteří plní jeho příkazy. Pokud dojde k vyšetřování šikany, svaluje vinu na ostatní. V rodině tohoto agresora panuje většinou velice tvrdá výchova. Dítě je doma pod neustálým dohledem a jeho svobodná vůle je do jisté míry pošlapána. Prožívá stav zvýšeného napětí, které musí někde kompenzovat.

Agresor srandista

Tento jedinec je u učitelů také oblíbený. Nepřipouští si žádnou zodpovědnost ani žádné starosti. Pokud se objeví v jeho životě nějaká překážka, snaží se ji obejít nežli překonat. Při hodinách pronáší vtípky a vše je pro něj jen legrace. Pokud někomu ublíží a učitel ho přistihne, brání se slovy: „Pane učiteli, to byla jenom sranda.“ Většina přihlížejících mu to odsouhlasí, protože mají strach, že příští obětí by mohli být oni. Učitel to většinou neřeší, ale neuvědomuje si, že oběti byl pravděpodobně útok nepříjemný. Rodina takového agresora je volnomyšlenkářská. Podle rodičů je učitel nutné zlo, které dělá jen problémy.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

Jedná se o jednice, jejichž rodiče ve výchově preferují nadbytek materiálních věcí. Dětem však chybí cit a rodičovské souznění. Rodiče kupují dětem vše, co chtějí, a tak nezažijí stav, kdy po něčem touží. Jestliže má dítě vše a po ničem netouží, ničeho si neváží, dokonce ani mezilidských vztahů. Vedoucí místo ve třídní hierarchii nezastávají vedoucí pozici děti, které něco umí, ale právě ti žáci, kteří mají nejmodernější mobil, značkové oblečení, apod.

8. Vliv agresivních projevů na školní práci

Agresivní projevy žáků mají bezesporu negativní vliv na školní práci. Agresivní žáci mají totiž neblahý vliv nejen na samotnou výuku, ale také na celkové klima třídy.

Žáci se často ohrazují slovem demokracie, přičemž nemají ani tušení, co to vlastně znamená. Myslí si, že mají na všechno práva, ale zapomínají na své povinnosti. Dovolávají se jen svých práv a neplní své povinnosti, ale v tomto případě se tedy nemůže jednat o demokracii. Jestliže má mít dítě pocit demokracie, tak si musí být vědomo toho, že má nějaká práva ale také toho, že má povinnosti, uvádí Zdeněk Martínek. http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html

Porušování kázně

Výzkum, který proběhl na školách v Anglii a Walesu, se zabýval porušováním kázně. Z dotazníkové metody vyplynulo, že žáci, kteří trvale porušují kázeň, jsou ti, kteří mají velmi obtížné zázemí v rodině a dlouhodobě špatné známky ve škole. Tito žáci mívají snížené sebevědomí a projevují své potíže agresivním chováním. V závěrečné zprávě výzkumu se uvádí, s jakým typem nekázně se učitelé na ZŠ nejčastěji setkávají. (Kyriacou, 2003)

Výzkum, ze kterého vychází údaje v tabulce, proběhl v roce 1989. Vzhledem k nárůstu násilí ve škole se dá předpokládat, že kdyby tento výzkum proběhl dnes, byla by čísla pravděpodobně vyšší.

Z výzkumu vyplynulo, že agresivita ve školních lavicích se projevuje spíše verbálně (nadávky 10% a drzé poznámky 10%) než fyzicky (ubližování 10% a 6%, ničení majetku 1%). Urážky učitelů se z výzkumu ukázaly jako jen výjimečné (pouze 1%), ale z důvodu vzrůstání verbální hrubosti žáků by dnes číslo bylo větší. Jak již bylo zmíněno v kapitole 5.1, trpí urážkami žáků pětina učitelů.

Typ nevhodného chování žáka	Podle výpovědi učitelů (%)
1. Mluví, aniž by byl tázán (např. mívá poznámky, vykřikuje a baví se, čímž ruší ostatní).	53
2. Zdržuje ostatní (např. vyrušuje při práci, překáží svými pomůckami a materiály).	26
3. Dělá zbytečný (neverbální) hluk (např. vrže židli, bouchá předměty, nemotorně se pohybuje).	25
4. Odchází z místa bez dovolení	14
5. Je schválně líný a vyhýbá se práci (např. zdržuje začátek práce tím, že nemá potřebné učebnice a pomůcky).	25
6. Opakovaně porušuje školní řád (např. nechodí řádně upraven, chová se nevhodně)	17
7. Je nedochvilný (např. chodí pozdě do školy a na hodiny).	17
8. Je všeobecně hrubý, pere se a dělá hlouposti.	10
9. Napadá fyzicky ostatní (např. pošťuchuje je, strká do nich a bije je).	6
10. Nadává ostatním žákům (např. používá útočné a urážlivé nadávky).	10
11. Je drzý, jeho poznámky nebo odpovědi jsou neslušné.	10
12. Ničí školní majetek (např. rozbíjí předměty, poškozují nábytek a zařízení).	1
13. Je verbálně hrubý na učitele (např. používá nadávky, urážky nebo výhrůžky).	1
14. Fyzicky ohrožuje učitele.	0

Zdroj: Kyriacou (2003)

Vraždy ve školních lavicích

Násilí ve školních lavicích v poslední době vzrůstá. Zahraniční zdroje informují dokonce o vraždách, kdy pachatelem je žák. Průběh vražd si je často velice podobný. Svůj podíl viny mohou mít média, která bleskově informují o případné střelbě, ať se odehraje v kterémkoli koutě světa. „Podle některých odborníků může důkladné „propírání“ vražd v médiích posloužit jako návod pro další potenciální pachatele. Podle Štěpána Vymětala, psychologa z ministerstva vnitra specializovaného na krizové situace a trestné činy je prokázáno, že pokud se v novinách více píše o sebevraždách, jejich počet se následně zvýší. Karel Netík z Institutu forenzní psychologie je také zastáncem názoru, že média ovlivňují např. výskyt střelby ve školách. Lidem, kteří chtějí vraždou řešit své problémy, poskytnou média přesný návod. Významnou roli hraje nápodoba, a ta se častěji vyskytuje právě u mladých a nezralých lidí. Motivace k samotnému činu bývá různorodá. Jedním z důvodů může být touha pomstít se za prožitá příkoří.“

http://www.lidovky.cz/strelba-ve-skolach-je-nakazлива-d3g-/ln_veda.asp?c=A090322_135629_ln_veda_mel

9. Možnosti zvládnání agresivity, prevence

9.1 Rodina

Jak již bylo zmíněno, rodiče dokážou svou výchovou podnitit či zmírnit agresivitu svých dětí. Prevencí agresivního chování je dobré rodinné zázemí. Rodiče se dostatečně věnují svým dětem, od malička je vychovávají ve vyrovnané jedince a učí je asertivnímu jednání.

Jakmile rodiče zpozorují u svého dítěte nadměru agresivního chování, měli by začít hned jednat. Rodiče si často myslí, že z toho jejich dítě vyroste, ale to je pouhá iluze. Martin Waltmanová (1997) uvádí postupy, které mohou rodiče použít k nápravě agresivního chování svého dítěte:

- Buďte pozitivní. Každou svou negativní poznámku vykompenzujte pozitivním komentářem. Snažte se přistihnout své dítě, když dělá něco dobře a oceňte to.

- Zamyslete se nad prostředky, jimiž dosahujete poslušnosti dítěte. Je-li třeba potrestat agresivní chování, nahraďte výprask tím, že ho zbavíte výhod nebo mu přidělíte dodatečné domácí práce.
- Ved'te své dítě k tomu, aby si cvičilo správné chování. Když například přistihnete svého malého syna, jak na hřišti udeří jiného chlapce, aby tak získal jeho hračku, naříd'te mu, aby si nejméně třikrát vyzkoušel zdvořilou žádost, jak si půjčit hračku.
- Zamyslete se nad vlastním chováním. Děti napodobují chování svých rodičů. Jestliže na sebe doma křičíte a napadáte se, vaše dítě se tak také bude chovat. Měli byste se nad tím zamyslet a chovat se tak, jak byste rádi, aby se chovalo vaše dítě.
- Pokuste se na dítě co nejvíce dozírat a sledovat ho.

9.2 Škola

Škole se nabízí několik způsobů, jak řešit nevhodné agresivní projevy žáků. Učitelé mohou prevenci agresivity realizovat pomocí cvičení a her. To ovšem nestačí. Učitelům by měl být nápomocen školní psycholog či školní metodik prevence. Další možností jsou projekty, které škola může uskutečnit. Jedním takovým projektem je Minimalizace šikany, která umožní učitelům lépe porozumět šikaně a jejímu řešení. V neposlední řadě by určitě našemu školnímu systému pomohla změna, která by umožnila lépe se vypořádat s agresivními žáky.

9.2.1 Učitel

Preventivní opatření učitele by měla být realizována podle toho, jaká příčina vedla žáka k agresivnímu chování. Většina učitelů však příčinu nezjišťuje, a pokud učitel vidí dva žáky, jak se o přestávce perou, vyžádá si od obou aktérů žákovskou knížku a oba dostanou stejnou poznámku. Co když byl ale učitel právě svědkem šikany? Co když jeden z žáků bránil svou osobní věc? Čapek navrhuje postupy, které by měly vést k tlumení agresivních sklonů:

- Co nejvíce chválit: Učitel by měl chválit zvláště tehdy, když žák zvládl svou impulzivitu v provokující situaci.
- Zaměstnat žáky činností, která je pro ně zábavná a atraktivní a ve které mohou být prospěšní nebo dokonce vyniknou.
- Učit žáky sociálním dovednostem, které jim umožní dosahovat uspokojení konstruktivní činností.
- Povzbuzovat žáky empatií. Agresoři často nechápou, jak silně jejich oběti trpí.
- Pomáhat žákům, aby si vybudovali osobní perspektivu a aby věděli, co chtějí od budoucnosti a kvůli čemu jim stojí za to „sekat dobrotu“. (Čapek, 2008)

Úkolem učitele by mělo být znevýhodnit agresivní chování a nenechat bez povšimnutí ani náznaky agresivity u žáků. To platí i v kolektivním sportu, kdy je často nesportovní chování žáků učiteli tolerováno. Jestliže se žák při sportovní činnosti chová nesportovně nebo vulgárně (nadává spoluhráčům nebo soupeřům), není možné to tolerovat. Okamžitě musí být vyloučen z hřiště, a to i když se jedná o nejlepšího hráče týmu, který právě v soutěži reprezentuje svou školu. (Čapek, 2008)

K preventivním opatřením, která může učitel učinit, patří také diskuze na téma šikana. Učitel může s žáky hovořit na toto téma. Žáci musí být informováni o tom, kam se mohou obrátit v případě, že se šikana přímo jich týká, nebo chtějí pomoci kamarádovi.

Hry na zvládání agresivity

Někteří žáci trpí vnitřním neklidem, který v nich vyvolává agresivitu. Vnitřní neklid nemusí být napohled zřejmý. Navenek se projevuje výraznými gesty, pohyby a sníženou kontrolou emocí. Ke zmírnění neklidu a agresivních projevů mohou pomoci vhodně zvolené hry. Hry vhodně uplatněné ve škole pomáhají dětem lépe komunikovat, mít soucit s druhými a harmonizovat prožívání. Díky hrám mohou děti nacházet cestu k sobě i k ostatním, což je dobrá prevence neklidu a agresivity. Hry s umělým konfliktem naučí žáky sebekázi a zacházení s vlastní agresivitou. Situace postavená na umělém konfliktu umožní dětem bezpečně a bez rizika experimentovat s vlastním chováním a objevovat způsoby ovládaného jednání, použitelného při skutečných konfliktech v životě. (Šimanovský, 2002)

9.2.2 Školní psycholog

Snad v každé škole existuje malé procento dětí, které učitel nezvládá. S tímto faktem musí škola počítat a být na to připravena. Někaká pomoc by pro učitele měla existovat. Ve škole by měla být osoba, která není učitelem, například školní psycholog, který by s dětmi řešil přestupky. Jako neučitel by mohl postupovat jinak, třeba i drsněji. Učitelé by věděli, že ve škole je někdo, kdo jim pomůže, když to budou potřebovat. V médiích se řešilo, zda je učitel schopen rozpoznat psychopata. Jana Udatná z občanského sdružení AISIS a koordinátorka programu Minimalizace šikany se vyjádřila takto: „Jak by to mohl umět, když to nedokáže ani psycholog?“ Na učitele jsou často kladeny příliš vysoké nároky, které ani nejsou v jeho kompetenci.

<http://www.modernivyucovani.cz/temata/projekty-pro-skoly/29-01062007.html>

9.2.3 Projekt Minimalizace šikany

Projekt Minimalizace šikany je tříletý projekt, jehož tématem je rozpoznání a řešení šikanování. Tento projekt proběhl v letech 2005-2007 a soustředil se na dlouhodobé vzdělávání celých učitelských týmů. Učitelé se dozvěděli, jak řešit případy různých stádií šikany a co dělat pro to, aby bylo šikany co nejméně. Projektu se zúčastnilo 17 škol z celé republiky. 80-hodinovým vzděláním na téma šikanování prošlo 205 učitelů a program se přes ně dotknul zhruba 2500 dětí na 2. stupni ZŠ. Vzdělání a příprava umožní učitelům lépe rozumět tomu, co se ve třídách děje. Díky projektu získali větší jistotu a budou vědět, jak mají při šikaně jednat.

<http://www.modernivyucovani.cz/temata/projekty-pro-skoly/29-01062007.html>

9.2.4 Změna ve školství

Ministr školství Josef Dobeš plánuje ve školství razantní změnu, díky které by učitelé získali pravomoci k tomu, jak se vypořádat se vzrůstající agresivitou žáků. Zástupci školy budou s rodiči podepisovat smlouvu o chování dítěte ve výuce. Touto dohodou by rodiče na sebe převzali zodpovědnost za vystupování svého potomka ve škole. V dokumentu by mělo být popsáno, jak se škola bude chovat k žákům, kteří v

hodině vyrušují a jsou agresivní. Žák by byl například vyloučen z výuky a na řadu by přišla alternativní forma hodiny, kterou by byl pohovor se školním psychologem a určitá forma terapie. Ministr školství se inspiroval ve Velké Británii, kde podobná smlouva mezi zákonným zástupcem žáka a školou existuje již několik let.

http://www.lidovky.cz/ministerska-novinka-ucitele-budou-moci-trestat-deti-diky-smlouve-1cc-/ln_domov.asp?c=A100718_211647_ln_domov_ter

10. PRAKTICKÁ ČÁST

10.1 Cíle praktické části

Praktická část si klade za cíl, zjistit, jak se nejvíce projevuje agresivita žáků 2. stupně, s jakým typem agresivního chování spolužáků se žáci setkávají. Výzkum je proveden na základě dotazníku, který byl rozdán žákům 2. stupně základních škol. Konkrétní projevy agresivity jsou zařazeny do typologie agresivních projevů Zdeňka Martínka. Dalším cílem praktické části je ověření hypotéz, které byly stanoveny na základě teoretické části.

10.2 Hypotézy

Před vyhodnocením dotazníku jsem stanovila hypotézy, které budou ověřeny po analýze výsledků dotazníků. Hypotézy jsou stanoveny na základě poznatků z teoretické části.

- H1: Předpokládám, že nejčastější projev agresivity je verbální aktivní přímá, tedy urážky, nadávky a slovní ponižování.
- H2: Předpokládám, že je rozdíl mezi pohlavím při verbální agresivitě. Verbálně napadeni jsou častěji chlapci než dívky.
- H3: Předpokládám, že žáci si často fyzicky ubližují. Předpokládám, že třetina žáků byla uhozena.
- H4: Předpokládám, že chlapci jsou častěji fyzicky napadeni než dívky.
- H5: Předpokládám, že dívky se častěji setkávají s verbální agresivitou pasivní, tedy úmyslným odmítáním odpovědi na pozdrav či otázku.
- H6: Předpokládám, že učitelé nediskutují s žáky o šikaně. Polovina žáků nehovořila o tomto tématu s učiteli.

10.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Dotazníkový průzkum byl proveden na třech základních školách: ZŠ Oskara Nedbala v Českých Budějovicích, ZŠ v Týně nad Vltavou a ZŠ Chrášťany. Školy byly vybrány vzhledem k mé dostupnosti do těchto škol. Výzkum podstoupilo celkem 191 žáků všech tříd 2. stupně (11-15let). Dotazník jsem rozdala osobně vždy na začátku hodiny. Ujistila jsem žáky, že dotazník je anonymní a slouží k mé diplomové práci. Po žácích jsem žádala, aby odpovídali samostatně a samozřejmě pravdivě. Žáci dotazník vyplnili a hned mi ho odevzdali. Setkala jsem se tedy přímo s reakcemi žáků. Někteří žáci dotazník nepřijímali kladně, vyslechla jsem i drzé poznámky (např.: Co se stane, když to nevyplním?). Většina žáků však dotazník ochotně vyplnila.

10.4 Použitá výzkumná metoda

Existují 2 typy výzkumů, kvantitativní a kvalitativní. „Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. Konstruované koncepty zjišťujeme pomocí měření, v dalším kroku získaná data analyzujeme statistickými metodami s cílem je explorovat, popisovat, případně ověřovat pravdivost našich představ o vztahu sledovaných proměnných.“ (Hendl, 2005, s. 46)

Jako nejvhodnější formu pro diplomovou práci jsem shledala kvantitativní šetření, a to konkrétně dotazníkový výzkum. Tuto metodu jsem zvolila z toho důvodu, že díky kvantitativnímu výzkumu je možné získat velké množství informací od velkého počtu respondentů za krátký čas. Dotazník je sestaven z 19 položek, které nabízejí výběr ze tří odpovědí. Výjimkou je poslední položka, která je otevřená, tedy žák odpovídá bez možnosti výběru odpovědi. Odpovědi jsem zvolila tak, aby vyhodnocení bylo jednoznačné. Místo často používaných odpovědí, nikdy - občas - často, které jsou dle mého názoru nejednoznačné, jsem zvolila formu odpovědi nikdy - jednou - více než jednou. Tuto formu odpovědi považuji za jednoznačnější.

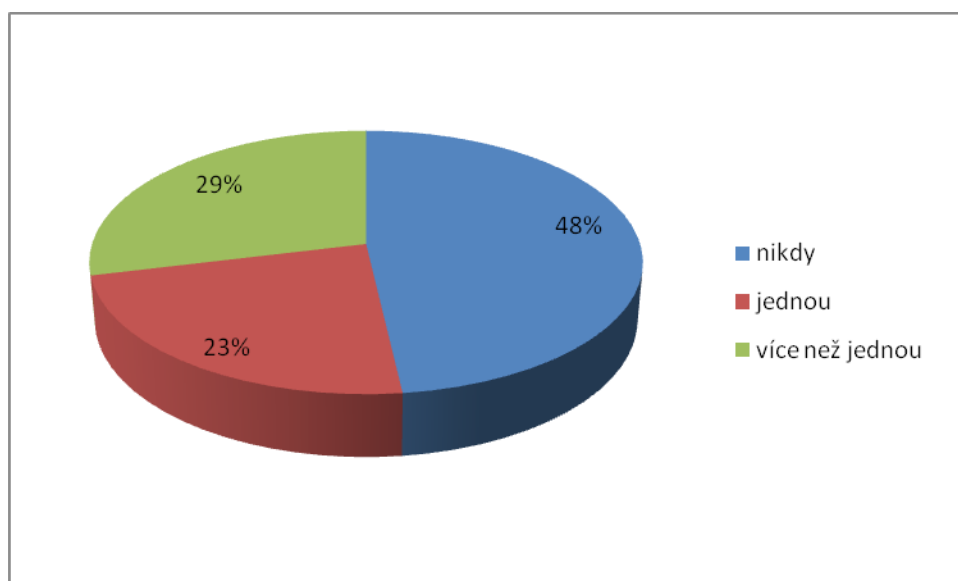
10.5 Analýza výsledků z dotazníku

Pro zjištění nejčastějších projevů agresivity jsem zvolila typologii agresivity podle Zdeňka Martínka (2009), tedy agresivita fyzická aktivní přímá a nepřímá, fyzická pasivní přímá či nepřímá, verbální aktivní přímá či nepřímá, verbální pasivní přímá či nepřímá. Za častý projev agresivity považujeme takový projev, se kterým se setká více než jednou alespoň 50% žáků.

Spolužák/spolužačka mě uhodil/a.

Fyzická aktivní přímá agresivita se dá považovat za častý projev agresivity. Přibližně polovina dotazovaných již byla někdy uhozena, a z toho 55 dotazovaných opakovaně a 44 jednou. Z dotazníku vyplynulo, že uhození jsou spíše chlapci než dívky, což se dá předpokládat, protože obecně platí, že dívky mají méně síly a nemohou se tudíž bránit jako chlapci. 37 chlapců bylo opakovaně uhozeno, 23 uhozeno jednou a 33 nebylo uhozeno nikdy. Z toho tedy vyplývá, že nadpoloviční většina chlapců již někdy byla uhozena. Co se týče dívek, nadpoloviční většina z nich nebyla nikdy uhozena, konkrétně 59 dívek (61%), 21 dívek (22%) jednou a 16 dívek (17%) více než jednou.

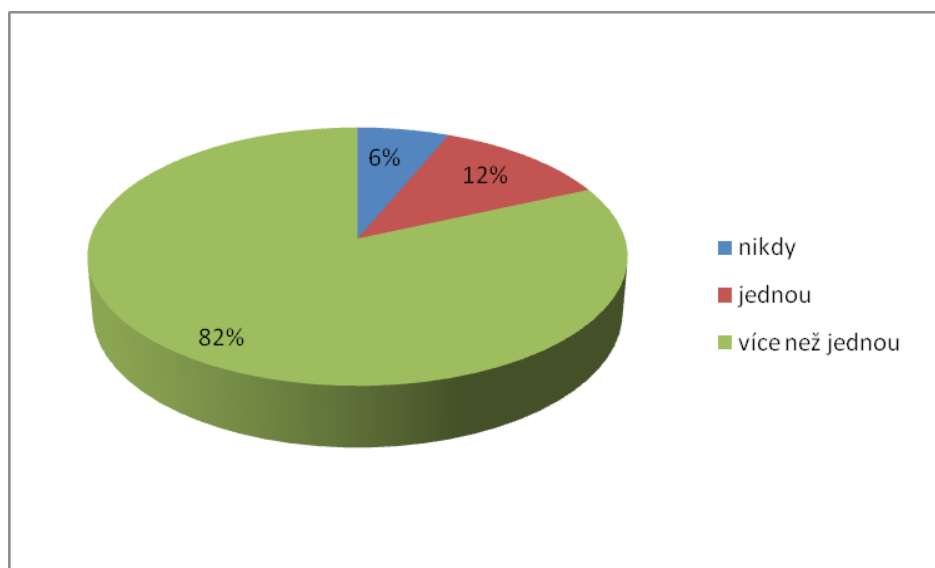
Graf č. 1 : Spolužák/spolužačka mě uhodil/a.

Spolužáci se o přestávce prali.

Fyzická aktivní přímá agresivita se opakuje v další položce dotazníku, která také dokazuje, že tento projev agresivity patří k častým projevům agresivity. Téměř všichni se setkali s tím, že se jejich spolužáci prali, což dokazuje následující graf.

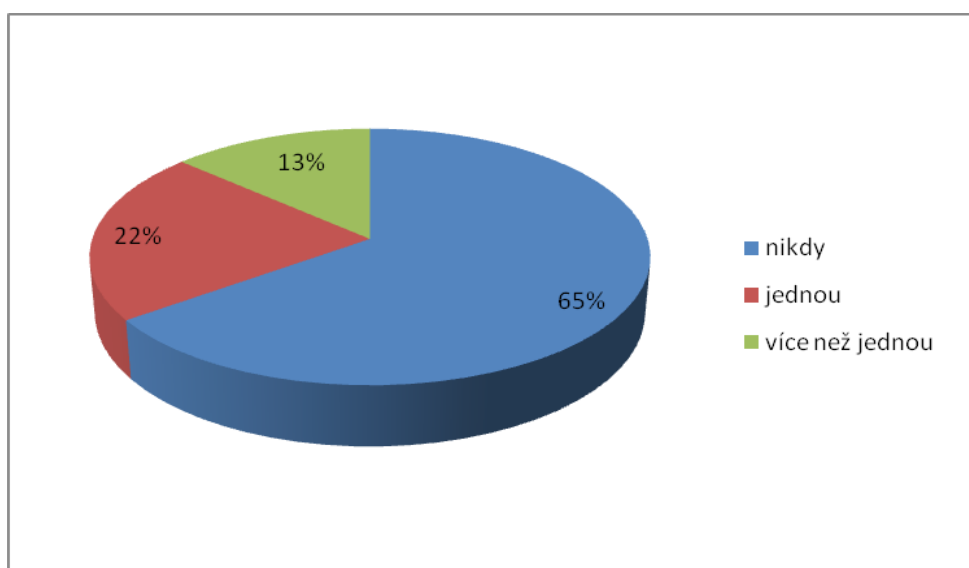
Graf č. 2: Spolužáci se o přestávce prali.

Spolužák/spolužačka vymyslel/a, jak někomu ublížit a sám tomu přihlížel/a.

Fyzická aktivní nepřímá agresivita, tedy vymýšlení způsobů, jak oběti ublížit, se u žáků moc neprojevuje. 122 dotazovaných se s touto agresivitou nikdy neseťkalo vůbec, 41 jednou a 25 více než jednou. Podle mého názoru je to způsobeno tím, že jedinec si tímto způsobem nevybije svou agresivitu tolik, jako agresivitou přímou.

Graf č. 3 : Spolužák/spolužačka vymyslel/a, jak někomu ublížit a sám tomu přihlížel/a.

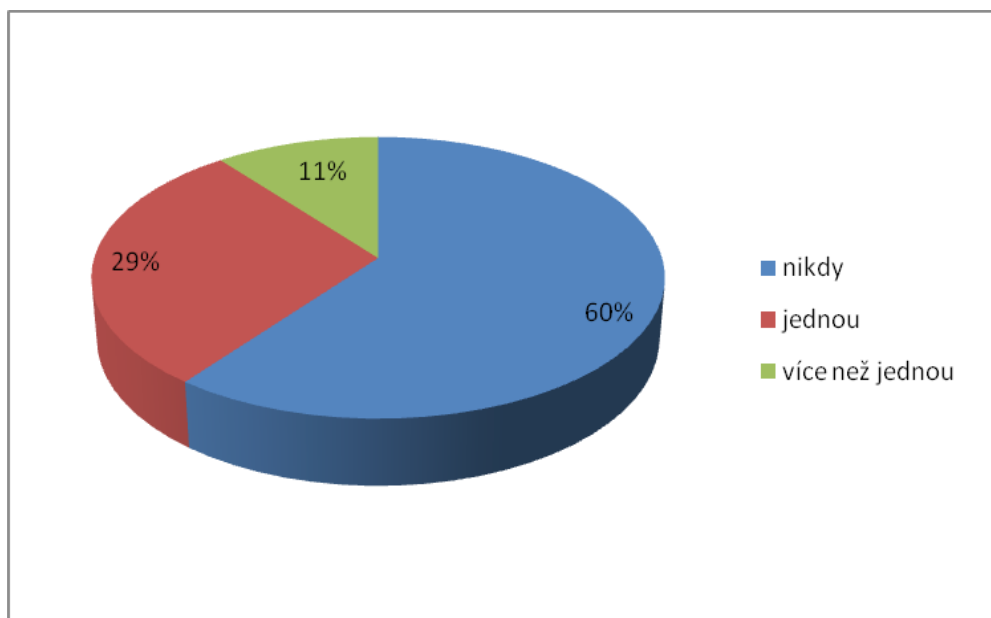

Spolužák/spolužačka mi něco úmyslně rozbil/a.

Nadpoloviční většina dotazovaných žáků se neseťkala s fyzickou pasivní přímou agresivitou, tedy nikdo ze spolužáků jim nerozbil žádnou jejich věc. Avšak 55 žáků se s tímto projevem agresivity již jednou setkali a 20 žáků dokonce opakovaně. V případě, že se to přihodilo pouze jednou, nepovažují tento projev za alarmující. Existuje ale i nepatrné procento žáků, kterým někdo ze spolužáků úmyslně něco rozbil opakovaně. S tímto případem se setkávají spíše chlapci. 17% chlapců a pouhé 4% dívek se přiznalo, že jim někdo úmyslně něco opakovaně rozbil.

Fyzická pasivní přímá agresivita, tedy podle Zdeňka Martínka fyzické bránění někomu v dosažení jeho cíle, např. ničení spolužákovy pomůcky, nepatří k nejčastějším projevům agresivity.

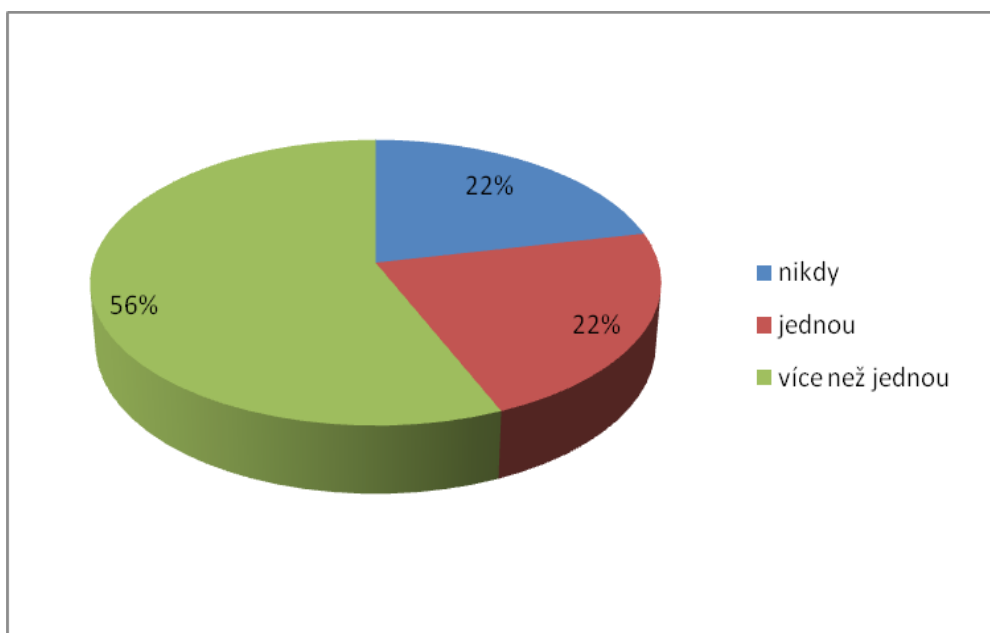
Graf č. 4 : Spolužák/spolužačka mi něco úmyslně rozbil/a.

Spolužák/spolužačka odmítl/a splnit učitelův požadavek.

Žáci často obracejí svou agresivitu proti učitelům. Nadpoloviční většina dotazovaných se shodla v tom, že spolužák opakovaně odmítá plnit učitelovi požadavky, což je znak fyzické pasivní nepřímé agresivity. Pouze 41 dotazovaných se s tímto projevem neseťkalo a 107 žáků zaznamenalo tento projev opakovaně. Učitelé by určitě neměli připustit, aby se tomu dělo opakovaně. Příčinou této agrese může být fakt, že v období dospívání je typické odmítání podřízené role tedy jakékoli nadřazenosti autorit, jako jsou rodiče či učitelé. Dospívající jejich názory neakceptuje a odmítá.

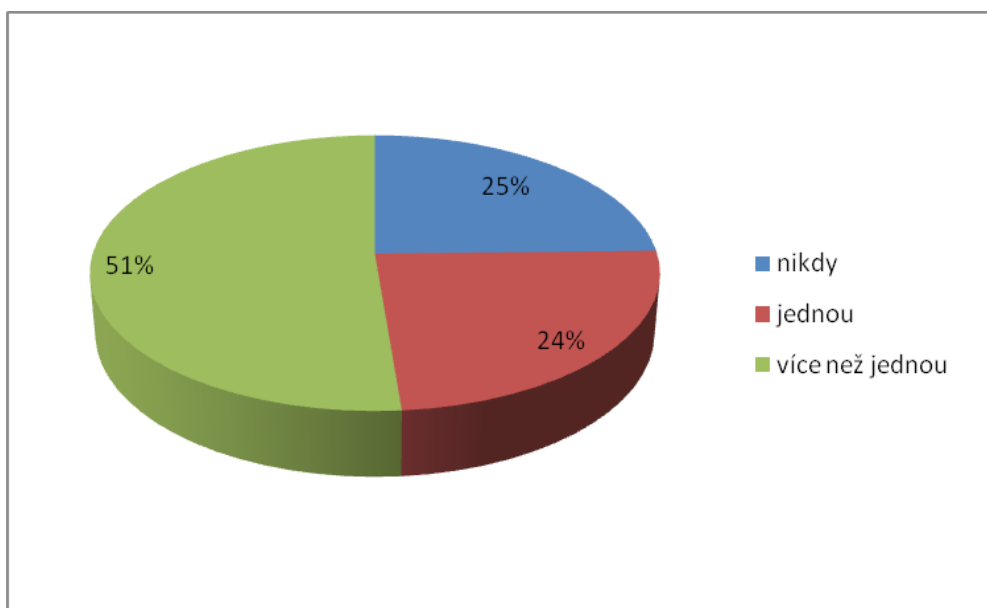
Graf č. 5: Spolužák/spolužačka odmítl/a splnit učitelův požadavek.

Spolužák/spolužačka na mě byl/a sprostý/a a nadával/a mi.

Agresivita verbální aktivní přímá, kam patří urážky a nadávky je podle Zdeňka Martínka jedna z nejčastějších agresí ve školním prostředí. Tento jeho názor se prokázal i v mém dotazníku. 144 dotazovaných se již setkalo s tím, že na ně byl spolužák sprostý a nadával jim. Pouhá čtvrtina žáků odpověděla, že se s tímto projevem agresivity nikdy nesetkala. Rozdíly mezi pohlavím se neprokázaly. Dívky se stávají terčem této agresivity stejně jako chlapci. 74% dívek a 75% chlapců uvedlo, že na ně byl spolužák/spolužačka sprostý a nadával jim.

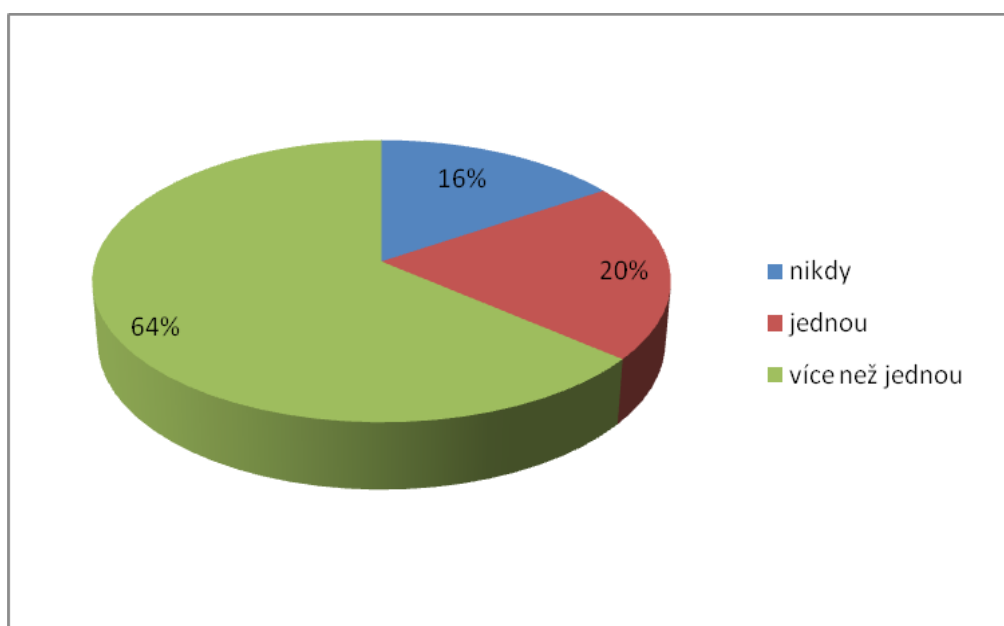
Graf č. 6: Spolužák/spolužačka na mě byl/a sprostý/a a nadával/a mi.

Spolužák/spolužačka urazil/a a ponižoval/a jiné spolužáky.

Verbální aktivní přímé agresivitě je věnována také další položka dotazníku. Z grafu č. 7 vyplývá, že tento verbální projev agresivity se skutečně dá považovat za jeden z nejčastějších projevů agresivity. Všechny dotazované třídy se shodli na tom, že spolužák/spolužačka uráží a ponižuje ostatní. V každé z 12 tříd tedy dochází k tomuto projevu agresivity.

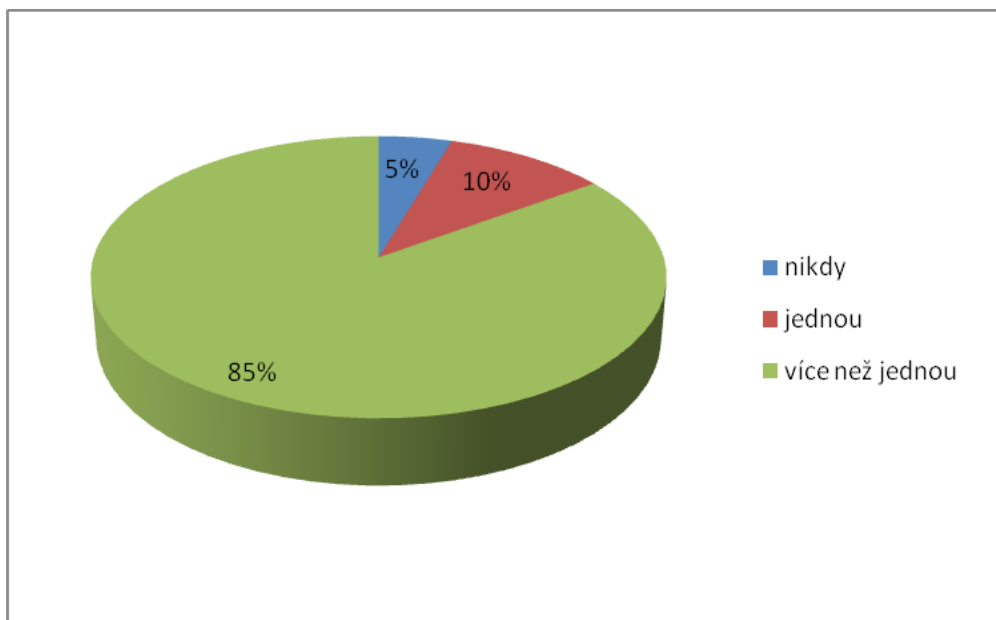
Graf č. 7: Spolužák/spolužačka urazil/a a ponižoval/a jiné spolužáky.

Spolužák/spolužačka byl/a drzý/á a hrubý/á na učitele/učitelku.

Žáci si vybíjí svou agresivitu nejen na spolužácích, ale také na učitelích, což dokazuje i následující graf. Učitelé musí čelit urážkám svých žáků. Téměř všichni dotazovaní se shodli na tom, že některý spolužák byl hrubý a drzý na učitele. Pouhých 9 dotazovaných žáků se nikdy neseťkalo s tím, že byl některý spolužák hrubý na učitele, proto považují toto číslo za alarmující. V každé třídě se tedy najde žák, který je hrubý na učitele, což má neblahý vliv na celou třídu. Pokud se to totiž děje opakovaně (85%), znamená to, že učitel nezastavil drzost a hrubost vůči své osobě, a tak může klesat jeho autorita i u těch, kteří hrubí nejsou.

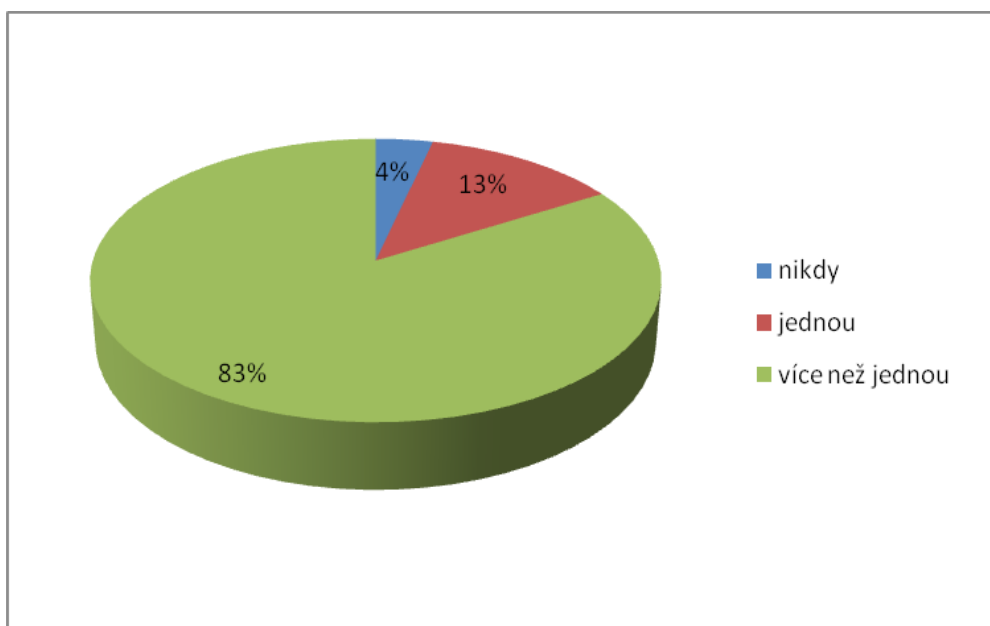
Graf č. 8: Spolužák/spolužačka byl/a drzý/á a hrubý/á na učitele/učitelku.

Spolužák/spolužačka pomlouval/a ostatní.

Pomluvy se řadí také k projevům agresivity. Nejedná se sice o závažné činy, ale někteří žáci si touto formou také vybijí svou zlost vůči spolužákům. Z dotazníku vyplynulo, že agresivita verbální aktivní nepřímá, tedy pomluvy, které ubližují druhému, patří stejně jako agresivita verbální aktivní přímá k velmi častému typu agresivity. Pouze 7 dotazovaných se nikdy nesetkalo s pomluvami.

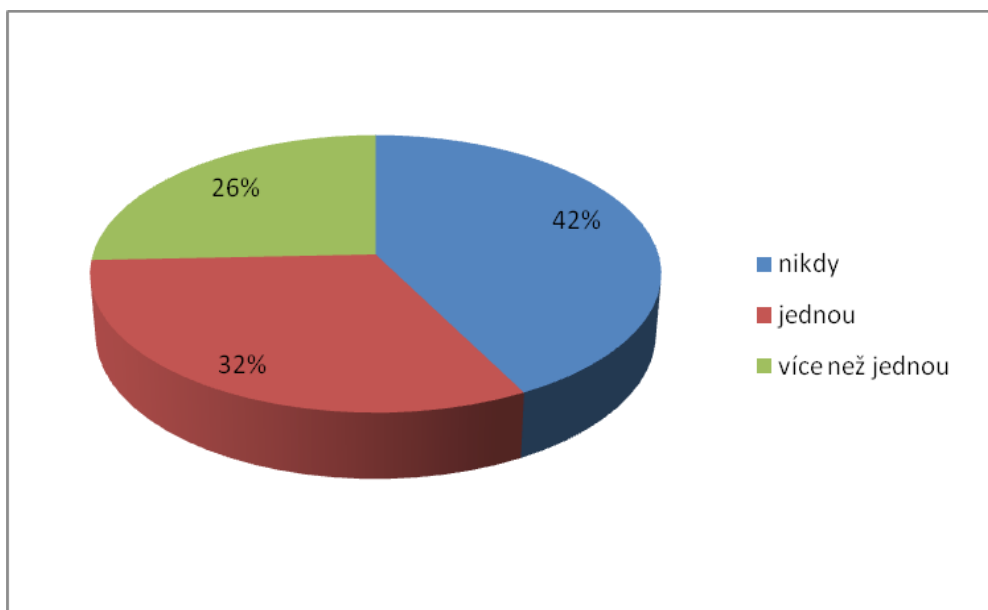
Graf č. 9: Spolužák/spolužačka pomlouval/a ostatní.

Spolužák/spolužačka se mnou nemluví - úmyslně neodpověděl/a na můj pozdrav ani na moje otázky.

S verbální pasivní přímou agresivitou, tedy odmítáním odpovědi na pozdrav nebo na jakékoliv otázky se setkala více než polovina dotazovaných (110 žáků), avšak polovina z nich (61) pouze jednou. Pokud se tak neděje opakovaně, myslím, že to dotyčného nikterak nepostihne. Pokud k tomu dochází opakovaně, může být jedinec terčem ostrakizace, tedy prvního stádia šikany.

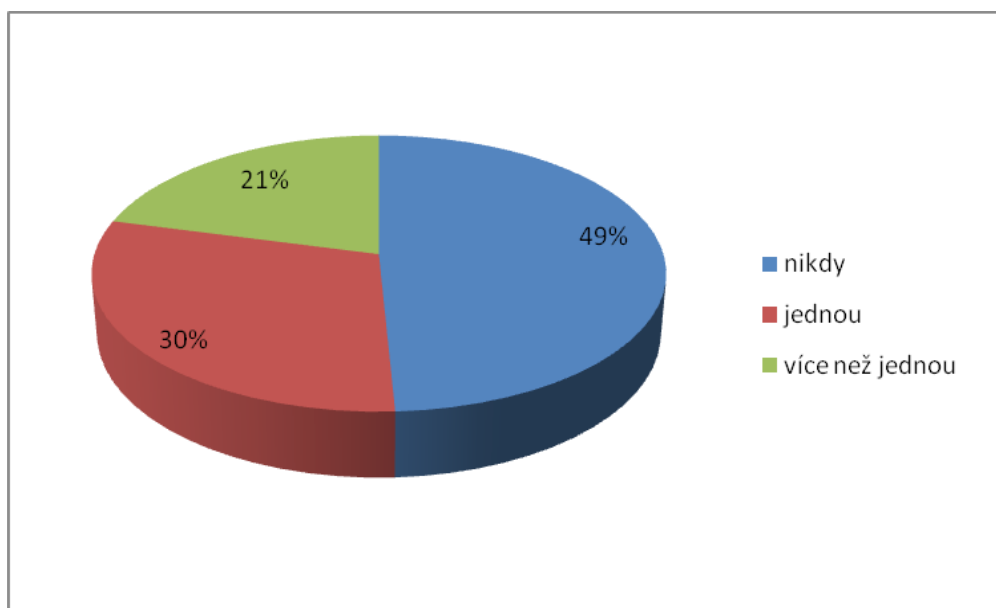
Graf č. 10: Spolužák/spolužačka se mnou nemluví - úmyslně neodpověděl/a na můj pozdrav ani na moje otázky.

Spolužák/spolužačka nahrál/a na mobil učitele.

V teoretické části jsem také zmínila kyberšikanu jako jednu z forem šikany. K projevům kyberšikany patří nahrávání někoho na mobilní telefon. Zaměřila jsem se na kyberšikanu vůči učitelům. Polovina žáků (94) se s tímto jevem nikdy nesešla, avšak 40 dotazovaných se s tím setkala opakovaně. Mobilní telefon nepatří do hodiny vůbec, natožpak, aby s ním žáci nahrávali své učitele. Otázkou je, jak tomu zabránit.

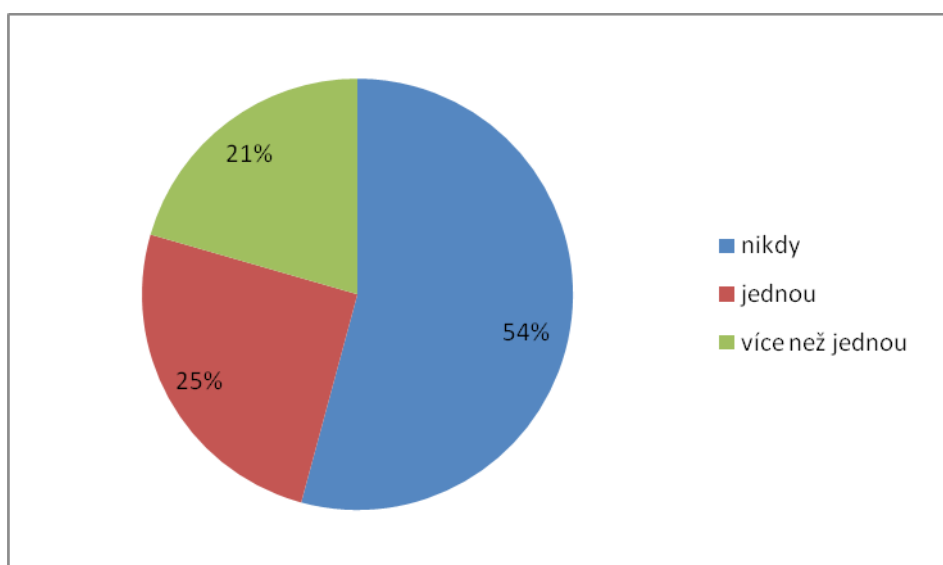
Graf č. 11: Spolužák/spolužačka nahrál/a na mobil učitele.

Spolužák/spolužačka úmyslně rozbil/a školní pomůcku.

Úmyslné ničení školních pomůcek, které je jedním ze znaků patologické destruktivity, se neukázalo jako častý projev agresivity. 39 dotazovaných se s tímto projevem setkalo sice vícekrát, ale více než polovina žáků se s tím neseťkala nikdy (103).

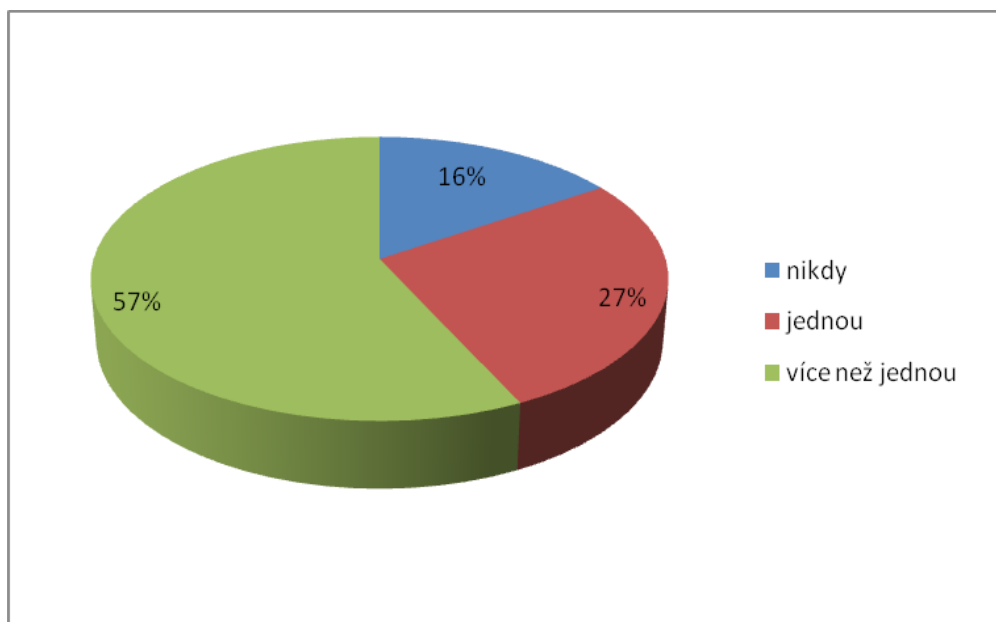
Graf č.12: Spolužák/spolužačka úmyslně rozbil/a školní pomůcku.

Učitel/ka s mojí třídou diskutoval/a o šikaně.

Z dotazníkového průzkumu se ukázalo, že učitelé často diskutují s žáky o šikaně. Nadpoloviční většina dotazovaných s učiteli opakovaně hovořila na toto téma. Základní prevencí šikany je informovanost. Jak učitelé, tak žáci by měli být dostatečně informováni o způsobech řešení a možnostech, kam se obrátit v případě šikany.

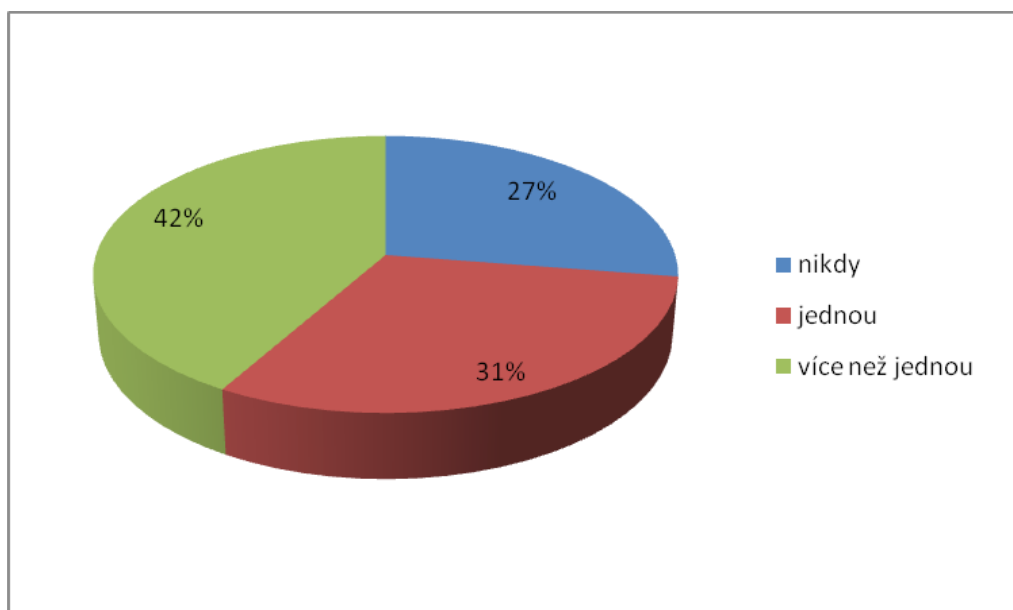
Graf č.13: Učitel/ka s mojí třídou diskutoval/a o šikaně.

V naší škole došlo k šikaně.

Žáci jsou informováni o šikaně a dokonce se ukázalo, že o probíhající šikaně vědí. Z výsledků je zřejmé, že na všech třech zkoumaných školách k šikaně dochází a pouze 27% dotazovaných o tom neví. Dle mého názoru je správné, že vedení školy před žáky netají fakt, že ve škole dochází k šikaně. Téma šikany by nemělo být tabu a to ani před rodiči žáků.

Graf č. 14: V naší škole došlo k šikaně.

Pomoc spolužákům

Média a někteří odborníci informují o tom, že agresivních dětí přibývá. Žáci si i přesto ve škole dokážou pomoci, řeší spolu své problémy, zastávají se druhých. Učitelé by měli tuto schopnost, tedy pomoc druhým, v dětech rozvíjet. Téměř většina dotazovaných odpověděla na následující položky kladně.

- **Spolužák/spolužačka mi ve škole s něčím pomohl/a. 93%**
- **Někdo ze spolužáků měl osobní problém, snažili jsme se mu/jí pomoci. 74% alespoň jednou**
- **Zastal/a jsem se někoho, komu bylo ubližováno. 90%**
- **Spolužák/spolužačka se ke mně choval/a hezky. 93%**

Oblíbený televizní hrdina

V teoretické části byl zmíněn vliv médií na agresivitu. Za závažný problém se dá považovat televizní kladný hrdina, který používá k odstranění nepřítelů násilí. Jedna z položek v dotazníku byla zaměřena právě na televizního hrdinu. Zajímalo mě, zda mají děti oblíbené televizní hrdiny právě ty, kteří používají násilí. Na základě odpovědí jsem sestavila žebříček pěti nejčastějších dětských televizních hrdinů.

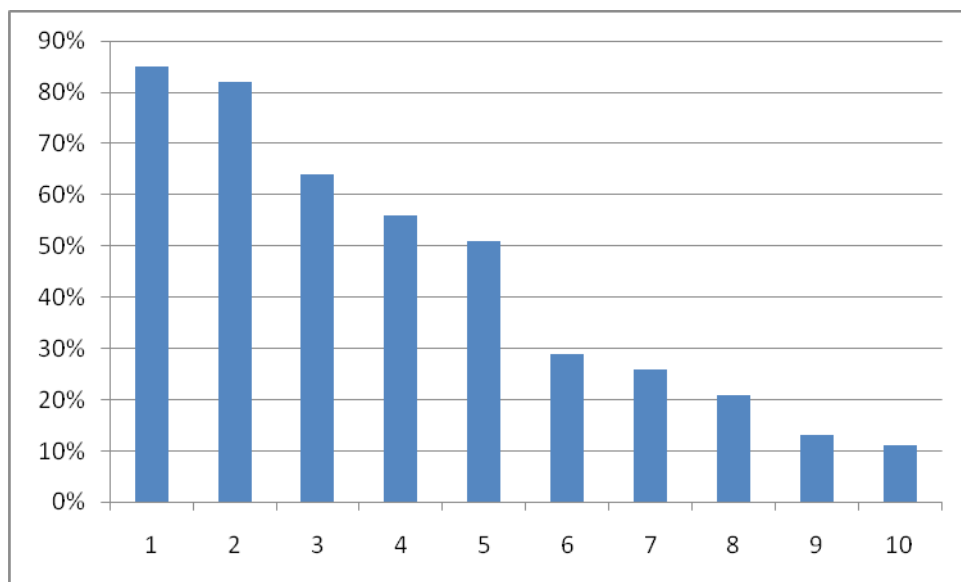
1. **Chuck Norris** (23 žáků)
2. **Harry Potter** (16 žáků)
3. **Homer Simpson** (15 žáků)
4. **James Bond** (11 žáků)
5. **Dr. House** (9 žáků)

Dva z pěti (Chuck Norris, James Bond) nejčastějších televizních hrdinů jsou typičtí kladní hrdinové, kteří používají násilí. Tři z pěti televizních hrdinů násilí nepoužívají. Potěšující je, že zdaleka ne všichni žáci mají svého oblíbené hrdiny takové typy.

Na základě odpovědí žáků je vytvořen seznam projevů agresivity, se kterými se žáci ve škole setkávají. Seznam je sestaven podle nejvíce odpovědí *více než jednou*. Je seřazen sestupně, tedy od nejčastějších projevů po méně časté.

1. Spolužák/spolužačka byl/a drzý/á a hrubý/á na učitele/učitelku. (VERBÁLNÍ)
2. Spolužáci se o přestávce prali. (FYZICKÁ)
3. Spolužák/spolužačka urazil/a a ponižoval/a jiné spolužáky. (VERBÁLNÍ)
4. Spolužák/spolužačka odmítl/a splnit učitelův požadavek. (VERBÁLNÍ)
5. Spolužák/spolužačka na mě byl/a sprostý/a a nadával/a mi. (VERBÁLNÍ)
6. Spolužák/spolužačka mě uhodil/a. (FYZICKÁ)
7. Spolužák/spolužačka se mnou nemluví - úmyslně neodpověděl/a na můj pozdrav ani na moje otázky. (VERBÁLNÍ)
8. Spolužák/spolužačka úmyslně rozbil/a školní pomůcku. (FYZICKÁ)
9. Spolužák/spolužačka vymyslel/a, jak někomu ublížit a sám tomu přihlížel/a. (FYZICKÁ)
10. Spolužák/spolužačka mi něco úmyslně rozbil/a. (FYZICKÁ)

Graf č.15:

Z grafu se dá usoudit, že nejčastější projevy agresivity jsou různé podoby verbálních projevů. S fyzickou agresivitou se žáci také setkávají, ale méně často.

10.6 Vyhodnocení hypotéz

- **H1: Předpokládám, že nejčastější projev agresivity je verbální aktivní přímá, tedy urážky, nadávky a slovní ponižování.**

Tato hypotéza se na základě dotazníkového šetření potvrdila, což dokazují položky: Spolužák/spolužačka byl/a drzý/á a hrubý/á na učitele/učitelku. Spolužák/spolužačka urazil/a a ponižoval/a jiné spolužáky.

- **H2: Předpokládám, že je rozdíl mezi pohlavím při verbální agresivitě. Verbálně napadeni jsou častěji chlapci než dívky.**

Předpokládaná hypotéza se nedá potvrdit. 74% dívek a 75% chlapců uvedlo, že na ně byl spolužák/spolužačka sprostý a nadával jim. S verbální agresivitou přímou se tedy setkávají, jak chlapci, tak dívky.

- **H3: Předpokládám, že žáci si často fyzicky ubližují. Předpokládám, že třetina žáků byla uhozena.**

Předpoklad, že si žáci fyzicky ubližují, se potvrdil. Téměř třetina dotazovaných byla vícekrát uhozena a téměř čtvrtina byla uhozena jednou.

- **H4: Předpokládám, že chlapci jsou častěji fyzicky napadeni než dívky.**

Z dotazníku vyplynulo, že chlapci jsou fyzicky napadeni, tedy uhozeni častěji než dívky. 35% chlapců nebylo uhozeno nikdy a nadpoloviční většina dívek (61%) nebyla nikdy uhozena. Z tohoto se dá usoudit, že hypotéza se potvrdila.

- **H5: Předpokládám, že dívky se častěji setkávají s verbální agresivitou pasivní, tedy úmyslným odmítáním odpovědi na pozdrav či otázky.**

Předpokládaná hypotéza se potvrdila, což dokazuje položka č.12 Spolužák/spolužačka se mnou nemluví - úmyslně neodpověděl/a na můj pozdrav ani na moje otázky. 33 dívek se s touto agresivitou nikdy nesetkalo a 62 se s tím již někdy setkala. U chlapců je to téměř vyrovnané. 47 chlapců odpovědělo nikdy a 49 alespoň jednou.

- **H6: Předpokládám, že učitelé nediskutují s žáky o šikaně. Polovina žáků nehovořila o tomto tématu s učiteli.**

Tato hypotéza je na základě dotazníku vyvrácena. Pouze 16% dotazovaných nediskutovala s učiteli na téma šikany. Dá se tedy říci, že informovanost o šikaně je nad očekávání dobrá. Doba už přeci jen pokročila a „tabu“ šikany se na školách odkrývá.

10.7 Závěr praktické části

Cílem praktické části bylo zjistit, jak se nejvíce projevuje agresivita žáků 2. stupně, s jakým typem agresivního chování spolužáků se žáci setkávají. Na základě odpovědí žáků byly vyhodnoceny položky dotazníkové šetření, které bylo provedeno na 2. stupni tří základních škol. Pomocí dotazníkového šetření byl sestaven žebříček nejčastějších projevů agresivity. Na prvních místech se umístila verbální agrese, tedy urážky, nadávky, pomluvy. Fyzická agresivita se také projevuje, ale méně často než agresivita verbální. Co se týče fyzické agresivity, je velmi častým projevem prání o přestávce, což může být způsobené tím, že se žáci nacházejí ve třídě bez učitelského dozoru.

Dalším cílem praktické části bylo ověření hypotéz, které byly stanoveny ještě před vyhodnocením výsledků dotazníku. Většina hypotéz byla potvrzena, ale některé byly vyvráceny. Překvapujícím zjištěním bylo, že učitelé vedou s žáky diskuze na téma šikana, což považují za dobrý způsob prevence. Podle zkušenosti z doby mého studia na ZŠ mohu říci, že se jedná o pokrok a téma šikany je přeci jen diskutovanější. V předešlých dobách k šikaně také docházelo, ale nehovořilo se o ní.

ZÁVĚR

Agresivita dětí se stává závažným problémem nejen ve školství, ale také v celé společnosti. Média stále častěji informují o případech ve školních lavicích, které jsou následky agresivity žáků. Agresivita má nejrůznější podoby: bití oběti, šikana, najmutí jiného člověka k ubližování oběti, vymyšlení způsobů, jak oběti ublížit, ničení školních pomůcek, odmítání splnění některých požadavků, urážky, nadávky, pomluvy, které ubližují druhému, ignorace druhého. Nejčastější projev agresivity je verbální agrese, tedy urážky, drzé poznámky atp. Mnozí učitelé takové projevy nikterak neřeší. Je však nutné, aby se takovéto projevy neakceptovaly. Učitel musí ukázat nesouhlas s urážkami, a vulgárním vyjadřováním a takové chování netolerovat. Žáci si musí být vědomi toho, že to není normální chování. Fyzická agresivita se u žáků také projevuje, ale méně často než agresivita verbální. Podobu verbálních projevů a fyzických projevů zahrnuje šikany. Dnes je stále více diskutovaná.

Důležité je, aby se přešlo od pouhých diskusí také k praxi. Samozřejmě teorie je důležitá, ale pouze v případě, že následuje praktické využití. Jak jsem během psaní práce zjistila, existuje mnoho příčin, od různých vrozených poruch, vlivů médií, po rodinné zázemí, a proto nemusí být jednoduché u konkrétního jedince zjistit skutečný důvod.

Možností, jak řešit agresivitu a předcházet jí existuje mnoho. Pomocí agresivnímu jedinci může učitel, školní metodik prevence či školní psycholog. Základem prevence je jistě informovanost např. o šikaně, možnostech řešení atd. Učitelé by měli být nejen odborně seznámeni s tématem, ale také v hodinách pomocí vhodně zvolených her zmírnit vnitřní neklid a napětí. Samozřejmě také rodiče by se měli zamyslet nad tím, jaký může být důvod agresivity jejich dítěte a společně se školou to včas řešit. Mnoho rodičů si myslí, že vychovávat jejich děti má škola, ale sama škola na to nemůže stačit, základ svého chování děti získávají ze svých domovů. Pokud se agresivita dětí nebude řešit a jen se nad tím mávne rukou, můžeme být svědky případů, které se dějí zatím jen v zahraničí.

Resumé

Diplomová práce s názvem Nejčastější projevy agresivity u dětí na 2. stupni ZŠ měla za cíl objasnit zvláštnosti agresivních projevů, zjistit příčiny a shrnout možnosti zvládnání agresivity. Teoretická část byla zpracována na základě odborné literatury týkající se agresivity. Pro vysvětlení agresivity byly uvedeny definice uznávaných autorů. Středobodem práce byl popis nejrůznějších projevů agresivity žáků 2. stupně, ke kterým patří verbální agresivita, šikana, autoagrese, porucha chování atd. Ke každému projevu je uveden případ, který ukazuje právě jednotlivý typ agresivity. Závěr teoretické části práce byl věnován způsobům řešení agresivity a její prevenci. Praktická část se věnovala konkrétním projevům agresivity. Na základě dotazníkového průzkumu, který byl proveden na vzorku 191 žáků 2. stupně, bylo zjištěno, že nejčastějším projevem agresivity je verbální agresivita, tedy urážky, nadávky atd. Terčem verbálních útoků jsou bohužel také učitelé. Fyzická agresivita se projevuje často praním se o přestávce nebo méně často fyzickým napadením.

Resume

In the diploma thesis with the title The most frequent demonstration of aggression in children at middle school level were explained specialities in demonstration of aggression, described causes and summarized possibilities of handling aggressivity. The theoretical part was made using specialized literature about aggression. For the explanation of aggression there were used definitions of recognized authors. Focus of the thesis was on the description of various demonstrations of aggression at children at middle school age, like verbal aggression, bullying, autoaggression, behaviour disorder etc. To every demonstration there is an example that describes each type of aggression. The end of the theoretical part was dedicated to ways of dealing with aggression and its prevention. The practical part deals with specific demonstration of aggression. According to a questionnaire survey, that was done on a sample of 191 students, it was found out, that the most common demonstration of aggression is verbal aggression (insults, swears, etc.) Teachers are however also targets of verbal attacks. Physical aggression often manifests in brawls during breaks or less often in physical attacks.

Použitá literatura

1. ANTIER, E.: *Agresivita dětí*. Praha : Portál, 2004.
2. ČAPEK, R.: *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha : Grada, 2008.
3. GODDETOVÁ, E.: *Umění jednat s dospívajícími*. Praha : Portál, 2001.
4. HELUS, Z.: [Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče](#). Praha : Portál, 2004.
5. HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005.
6. KOLÁŘ, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997.
7. KOLÁŘ, M.: [Bolest šikanování](#). Praha : Portál, 2001.
8. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.: *Zlo na každý den - Život s deprivanty I*. Praha : Galén, 2001.
9. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.: *Vzpouora deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Praha : Galén, 2006.
10. KYRIACOU, CH.: *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha : Portál, 2005.
11. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. Praha : Grada Publishing, 2006.
12. MARTIN, M., WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ, C.: *Jak řešit problémy dětí se školou*. Praha : Portál, 1997.
13. MARTÍNEK, Z.: [Agresivita a kriminalita školní mládeže](#). Praha : Grada, 2009.
14. NAKONEČNÝ, M.: *Encyklopedie Obecné psychologie*. Praha : Academia, 1997.
15. ŘÍČAN P., JANOŠOVÁ P.: *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010.
16. ŘÍČAN P., KREJČÍŘOVÁ D.: *Dětská klinická psychologie*. Praha : Grada, Publishing, 2006
17. SUCHÝ, A.: [Mediální zlo - mýty a realita: souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí](#). Praha : Triton, 2007.
18. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M.: *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha : Portál, 2009.
19. ŠIMANOVSKÝ, Z.: *Hry pro zvládnání agresivity a neklidu*. Praha : Portál, 2002.
20. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000.

21. VOJTOVÁ V.: *Kapitoly z etopedie I. : přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno : Masarykova univerzita, 2005.

Internetové zdroje

1. <http://krimi.eurozpravy.cz/18777-hrozba-vyjimecneho-trestu-za-vrazdu-podle-filmu/>
2. http://www.lidovky.cz/ministerska-novinka-ucitele-budou-moci-trestat-deti-diky-smlouve-1cc-/ln_domov.asp?c=A100718_211647_ln_domov_ter
3. http://www.lidovky.cz/kazdeho-pateho-ucitele-hrube-urazeli-jeho-zaci-fqa-/ln_noviny.asp?c=A090509_000008_ln_noviny_sko&klic=231429&mes=090509_0
4. <http://opavsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/vandalismus-v-mladecku-obvineni-jsou-dva-mladici-.html>
5. http://www.rozhlas.cz/spektrum/poradna/_zprava/554611
6. <http://sebeuposkozovani.ath.cx/modules.php?name=News&file=article&sid=449>
7. http://taborsky.denik.cz/zpravy_region/agresivitou-u-deti-se-pedagog-a-psycholog20090306.html
8. http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/priciny_a_podminky_pachani_trestne_cinnosti.html
9. <http://www.modernivyucovani.cz/temata/projekty-pro-skoly/29-01062007.html>

KLÍČOVÁ SLOVA:

agrese, fyzická agresivita, násilí, pubescence, verbální agresivita

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM:

VLAŽNÁ, Věra. *Nejčastější projevy agresivity u dětí na 2. stupni ZŠ : diplomová práce*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra pedagogiky a psychologie, 2011. Vedoucí diplomové práce Mgr. Renata Jandová.

PŘÍLOHY

DOTAZNÍK

Ahoj, jmenuji se Věra a prosím tě o vyplnění dotazníku, který slouží k mé diplomové práci. Dotazník je anonymní, což znamená, že nikam nepíšeš své jméno. Odpovídej prosím tě **pravdivě**. U každé odpovědi **zakroužkuj** jednu z možností.

Věk:

Třída:

Pohlaví: a) muž b) žena

1. **Spolužák/spolužačka mi ve škole s něčím pomohl/a.**
 nikdy jednou více než jednou

2. **Spolužák/spolužačka mi něco úmyslně rozbil/a.**
 nikdy jednou více než jednou

3. **Spolužák/spolužačka na mě byl/a sprostý/a a nadával/a mi.**
 nikdy jednou více než jednou

4. **Spolužák/spolužačka byl/a drzý/á a hrubý/á na učitele/učitelku.**
 nikdy jednou více než jednou

5. **Spolužáci se o přestávce prali.**
 nikdy jednou více než jednou

6. **Někdo ze spolužáků měl osobní problém, snažili jsme se mu/jí pomoci.**
 nikdy jednou více než jednou

7. **Spolužák/spolužačka pomlouval/a ostatní.**
 nikdy jednou více než jednou

8. **Spolužák/spolužačka mě uhodil/a.**
 nikdy jednou více než jednou

9. **Spolužák/spolužačka se ke mně choval/a hezky.**
 nikdy jednou více než jednou

10. Spolužák/spolužačka vymyslel/a, jak někomu ublížit a sám tomu přihlížel/a.

nikdy jednou více než jednou

11. Spolužák/spolužačka urazil/a a ponižoval/a jiné spolužáky.

nikdy jednou více než jednou

12. Spolužák/spolužačka se mnou nemluví - úmyslně neodpověděl/a na můj pozdrav ani na moje otázky.

nikdy jednou více než jednou

13. Zastal/a jsem se někoho, komu bylo ubližováno.

nikdy jednou více než jednou

14. Spolužák/spolužačka nahrál/a na mobil učitele.

nikdy jednou více než jednou

15. Spolužák/spolužačka odmítl/a splnit učitelův požadavek.

nikdy jednou více než jednou

16. Spolužák/spolužačka úmyslně rozbil/a školní pomůcku.

nikdy jednou více než jednou

17. Učitel/ka s mojí třídou diskutoval/a o šikaně.

nikdy jednou více než jednou

18. V naší škole došlo k šikaně.

nikdy jednou více než jednou

19. Jaký je tvůj televizní hrdina/hrdinka?